

De (onderwijs)ondersteuningsbehoefte van leerlingen met reizigers-, Roma- of Sinti-achtergrond

Anne Wester
Walter de Wit
Nadine Rosenberg
Arisa Riemens
Monica Bremo

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	3
1.1	Achtergrond.....	3
1.2	Doel en onderzoeksvragen	5
1.3	Opzet van het onderzoek	6
1.4	Leeswijzer	7
2	Resultaten	8
2.1	Over de responsgroep	8
2.2	Onderwijspositie.....	10
2.3	De onderwijsondersteuningsbehoefte	22
2.4	Voortgezet onderwijs	32
	Conclusie	34
Bijlage 1	Online vragenlijst.....	40

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

De onderwijsbehoeften van leerlingen met een reizigers-, Roma- of Sinti-achtergrond (R/R/S-achtergrond) zijn al jaren onderwerp van discussie. Er zijn veel signalen dat in alle leeftijdsgroepen een deel van de leerlingen onderwijsproblemen ervaart, zoals lage deelname aan voorschoolse educatie, veel schoolverzuim, hoge deelname aan speciaal onderwijs, een beperkte doorstroom naar hoger onderwijs, maar ook lage verwachtingen van de leerlingen en discriminatie.¹ Bij een deel van de leerlingen met een culturele reizigersachtergrond lijkt er in de afgelopen decennia verbetering zichtbaar, mede dankzij algemene en specifieke beleidsmaatregelen, zoals leerplichtaanpak en initiatieven van netwerkconsulenten. Voor leerlingen met een culturele Roma- of Sinti-achtergrond is dit de vraag, er zijn weinig gegevens voorhanden over de onderwijspositie van leerlingen met een R/R/S-achtergrond.²

In april 2023 heeft het OWRS-netwerk een enquête uitgezet onder basisscholen met Roma- en Sinti-leerlingen over de huidige 'bijzondere bekostigingsregeling voor Roma- of Sinti-kinderen'. De resultaten van dit enquêteonderzoek zijn vastgelegd in een inputnotitie en besproken tijdens de jaarlijkse OWRS-bijeenkomst (i.c. op 9 mei 2023). Uit de enquête kwam naar voren dat extra ondersteuning voor bepaalde leerlingen en hun ouders, zowel in het basisonderwijs als in het voortgezet onderwijs, van groot belang is. Ook bleek uit het onderzoek dat in sommige gemeenten, naast de bestaande bekostigingsregelingen voor scholen, netwerkfunctionarissen actief zijn die succesvol verbinding kunnen leggen tussen het basisonderwijs en ouders en leerlingen met een Roma- en Sinti-achtergrond. In andere gemeenten, vooral kleinere, ontbreekt dergelijke ondersteuning vaak. De enquête onderstreepte de behoefte aan meer informatie om een goed onderbouwd alternatief te kunnen ontwikkelen.

In publicaties zoals de Monitor Sociale Inclusie en de OWRS-notitie 'Gelijke onderwijskansen en kinderen van woonwagengebieden, Roma en Sinti (0-6 jaar)' (2021) wordt specifiek aandacht besteed aan de onderwijssituatie van kinderen met een Roma- en Sinti-achtergrond. Uit de Monitor Sociale Inclusie van 2020 blijkt dat slechts een klein aantal van deze kinderen naar de voorschoolse opvang gaat en vaak pas vanaf hun vijfde jaar instroomt in het basisonderwijs.³ In hun thuissituatie ontbreekt vaak een omgeving die de taal- en spelontwikkeling stimuleert, waardoor deze kinderen met een achterstand aan hun schoolcarrière beginnen. Daarnaast is de deelname aan ouderprogramma's laag, zoals bevestigd door het OWRS-netwerk. Naarmate deze kinderen ouder worden, neemt het schoolverzuim toe en is de doorstroom naar vervolgonderwijs beperkt. Veel leerlingen belanden op vmbo-basis of mbo-entree – wat lang niet voor alle leerlingen passend is – en weinig leerlingen stromen door naar vmbo-kader, havo, vwo of mbo-niveau 3 of 4. Deze situatie wordt grotendeels veroorzaakt door het feit dat er binnen deze gemeenschappen minder nadruk wordt gelegd op het belang van onderwijs, mede doordat veel ouders

¹ Seidler, Y., van Leeuwen, R., Koster, L. A. J., van San, M. R. P. J. R. S., van Wensveen, P., & Jorna, P. (2020). Monitor Sociale Inclusie (meting 4); De Wit, W., Klopogge, J., van den Hurk, A., en Timmermans, R. (2021) Gelijke onderwijskansen en kinderen van woonwagengebieden, Roma en Sinti.

(0-6 jaar); Jorna, P., de Wit, W. (2022). Onderwijsstimuleringsvisie Woonwagengebieden/Reiziger-, Roma- en Sinti-kinderen.

² Jorna, P., de Wit, W. (2022). Onderwijsstimuleringsvisie Woonwagengebieden/Reiziger-, Roma- en Sinti-kinderen.

³ Seidler, Y., van Leeuwen, R., Koster, L. A. J., van San, M. R. P. J. R. S., van Wensveen, P., & Jorna, P. (2020). Monitor Sociale Inclusie (meting 4); De Wit, W., Klopogge, J., van den Hurk, A., en Timmermans, R. (2021) Gelijke onderwijskansen en kinderen van woonwagengebieden, Roma en Sinti

(0-6 jaar); Jorna, P., de Wit, W. (2022). Onderwijsstimuleringsvisie Woonwagengebieden/Reiziger-, Roma- en Sinti-kinderen.

zelf weinig scholing hebben genoten. Bij gezinnen van woonwagenbewoners is hierin de afgelopen decennia echter enige verbetering zichtbaar.⁴

Uit onderzoek blijkt dat ouderbetrokkenheid een belangrijke rol kan spelen in het verkleinen van onderwijsachterstanden, vooral bij kinderen die thuis niet dezelfde leermogelijkheden hebben als hun leeftijdsgenoten.⁵ Uit eerder onderzoek blijkt dat ouders uit RRS-gemeenschappen vaak een zekere afstand tot het onderwijsstelsel ervaren, meestal door negatieve ervaringen uit het verleden. Het opbouwen van wederzijds vertrouwen tussen ouders en scholen is daarom essentieel om ouders actief te betrekken bij het onderwijs van hun kinderen. Scholen spelen hierin een belangrijke rol door een open dialoog aan te gaan en te investeren in samenwerking met deze ouders.

Ook blijkt uit onderzoek dat door nauwere samenwerking tussen ouders en scholen de taalontwikkeling en geletterdheid van kinderen kan worden gestimuleerd. De manier waarop ouders thuis taalondersteuning bieden, heeft direct invloed op de leerprestaties van kinderen. Toch blijkt uit onderzoek dat het voor leraren vaak een uitdaging is om effectief samen te werken met ouders die een andere culturele en sociaaleconomische achtergrond hebben. Dit geldt ook voor reizigers-, Roma- en Sinti-gemeenschappen (R/R/S-gemeenschappen). Het opbouwen van wederzijdse relaties, waarin zowel de kennis van ouders als die van de school wordt ingezet, is cruciaal voor de ontwikkeling van het kind.⁶

Ook in de meest recente Monitor Sociale Inclusie uit 2024 is onderzoek gedaan naar de onderwijspositie van leerlingen met een R/R/S-achtergrond (een aantal sleutelfiguren, deels met R/R/S-achtergrond, is bevestigd). De onderzoekers concludeerden dat veel Roma- en Sinti-ouders graag willen dat hun kinderen naar school gaan en een opleiding volgen. Tegelijkertijd signaleren deze ouders dat hun kinderen vaak gepest of gediscrimineerd worden door medeleerlingen of leerkrachten, wat bijdraagt aan een gevoel van onveiligheid op school en leidt tot verzuim en uitval. Hoewel er in het primair onderwijs positieve ontwikkelingen zijn door de toenemende motivatie van jonge, opgeleide ouders, blijkt uit de meest recente monitor dat veel leerlingen nog steeds met achterstanden beginnen, vooral op het gebied van taal en sociale vaardigheden.⁷

In het voortgezet onderwijs wordt enige vooruitgang geboekt, maar nog steeds stromen veel kinderen door naar lagere niveaus, mede door discriminatie en (onterecht) lage schooladviezen. Verzuim blijft een probleem, vaak vanwege pesten of ziekteverzuim bij milde klachten (aldus de respondenten).⁸

⁴ Seidler, Y., van Leeuwen, R., Koster, L. A. J., van San, M. R. P. J. R. S., van Wensveen, P., & Jorna, P. (2020). Monitor Sociale Inclusie (meting 4); De Wit, W., Klopogge, J., van den Hurk, A., en Timmermans, R. (2021) Gelijke onderwijskansen en kinderen van woonwagenbewoners, Roma en Sinti. (0-6 jaar); Jorna, P., de Wit, W. (2022). Onderwijsstimuleringsvisie Woonwagen/Reiziger-, Roma- en Sinti-kinderen.

⁵ Bakker, J., Denessen, E., Dennissen, M., & Oolbekkink-Marchand, H. (2013). *Leraren en ouderbetrokkenheid: Een reviewstudie naar de effectiviteit van ouderbetrokkenheid en de rol die leraren daarbij kunnen vervullen*. Radboud Universiteit Nijmegen.

⁶ Van der Pluijm, M. (2020). *At home in language. Design and Evaluation of a Partnership Program for Teachers with Lower-Educated Parents in Support of Their Young Children's Language Development*. Hogeschool Rotterdam.

⁷ Seidler, Y., Khajavi-Zijlstra, J., van Leeuwen, R., van der Schans, K., van Eerten, J.J., Sam, N.. (2024). Monitor Sociale Inclusie (meting 5);

⁸ Seidler, Y., Khajavi-Zijlstra, J., van Leeuwen, R., van der Schans, K., van Eerten, J.J., Sam, N.. (2024). Monitor Sociale Inclusie (meting 5)

Om passende leerondersteuning te bieden, kan een basisschool⁹ bijzondere bekostiging aanvragen voor verschillende doelgroepen kinderen: schipperskinderen, kinderen uit 'blijf van mijn lijf'-huizen, nieuwkomerskinderen, kinderen in justitiële inrichtingen en kinderen met ernstige meervoudige beperkingen. Tot 2018 was een vergelijkbare extra bekostiging er ook voor de doelgroep van het onderwijsachterstandenbeleid (alle kinderen van ouders met lager opleidingsniveau). Vanaf 2019 is deze regeling veranderd en worden scholen in hun lumpsumbedrag hiervoor aangevuld, op basis van informatie uit landelijke databestanden (de CBS-onderwijsachterstandenindicator). Daarnaast worden scholen aanvullend bekostigd vanuit de regionale samenwerkingsverbanden (passend onderwijs), voor kinderen die extra zorg nodig hebben.

Een basisschool kan bij DUO ook bijzondere bekostiging aanvragen voor de aanwezigheid van leerlingen met een Roma- en Sinti-achtergrond (R/S-achtergrond). Om in aanmerking te komen voor aanvullende bekostiging moet er sprake zijn van een minimum van 4 leerlingen met een R/S-achtergrond. Het verstrekte bedrag bedraagt in 2023 €3.840, per leerling. In 2022 ontvingen 32 basisscholen deze bijzondere bekostiging. Zo'n twee derde van deze scholen staat in kleinere gemeenten, relatief veel in Brabant en Limburg. Twee scholen staan in de G5 (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht en Almere). Een onbekend aantal scholen ziet af van bijzondere bekostiging vanwege de gevoeligheden die ermee gepaard gaan.

Dergelijke aanvullende bekostigingsmaatregelen, zoals de bekostigingsregeling voor leerlingen met een R/S-achtergrond voor het basisonderwijs bestaan al heel lang en zijn bedoeld om kinderen en scholen te compenseren voor de ongelijke kansen die kinderen van huisuit hebben (onderwijsachterstandenbeleid) of voor andere problemen van kinderen (denk hierbij bijvoorbeeld aan passend onderwijs). Basisscholen zijn in deze regeling vrij om de aanvullende middelen in te zetten naar eigen beoordeling.

1.2 Doel en onderzoeksvragen

In het verlengde van voorgaande onderzoeken, wil het ministerie van OCW graag de onderwijsondersteuningsbehoefte van leerlingen met een R/R/S-achtergrond in beeld krijgen. Met name in het primair onderwijs (en indicatief ook voor de voorschoolse educatie en het vo).

Zoals reeds genoemd is in april 2023 vanuit het OWRS-netwerk een enquête uitgezet onder basisscholen met R/S-leerlingen. Het onderzoek maakte duidelijk dat meer informatie gewenst is om een degelijk, goed kennisonderbouwd alternatief voor ogen te krijgen. Het onderzoek uit het rapport dat voor u ligt bouwt dan ook voort op het OWRS-onderzoek uit 2023.

Het doel van dit onderzoek is om:

- Na te gaan in welke mate er al dan niet een extra onderwijsondersteuningsbehoefte is op het vlak van onderwijs aan leerlingen met R/R/S-achtergrond. Met de nadruk op de leeftijd 2-12 jaar, ofwel de voorschoolse periode en het basisonderwijs. Indicatief wordt het voortgezet onderwijs meegenomen.
- Ten behoeve daarvan ook de onderwijspositie en de huidige onderwijsondersteuningsbehoefte in beeld te brengen. En na te gaan hoe deze zich verhouden tot de algemene situatie van leerlingen die vallen onder de criteria van het onderwijsachterstandenbeleid;
- Aanbevelingen voor verbetering te doen.

⁹ Deze extra bekostigingsregeling is niet beschikbaar voor het voortgezet onderwijs.

Het onderzoek kent de volgende vier onderzoeksvragen:

1. In welke mate is aanvullende ondersteuning nodig of van belang voor het onderwijs aan leerlingen met een reizigers-, Roma- of Sinti-achtergrond? Hoe verhoudt deze ondersteuningsbehoefte zich tot leerlingen die vallen onder de criteria van het onderwijsachterstandenbeleid?
2. Indien dergelijke ondersteuning betekenisvol is, hoe dient deze ondersteuning er dan uit te zien?
3. Waaraan hebben scholen die extra bekostiging voor Roma- en Sinti-leerlingen hebben aangevraagd, deze middelen besteed?

Dit onderzoek richt zich met name op het basisonderwijs. Echter onderzoeken we indicatief in welke mate aanvullende ondersteuning ook in het voortgezet onderwijs van belang is. Wij zullen dit indicatief onderzoeken door enkele relevante sleutelfiguren uit het OWRS-netwerk hierop te bevragen.

4. Indicatief: in welke mate is aanvullende ondersteuning nodig in het voortgezet onderwijs voor kinderen met een R/R/S-achtergrond?

1.3 Opzet van het onderzoek

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden hebben we zowel kwantitatieve als kwalitatieve onderzoeksactiviteiten uitgevoerd:

- Uitzetten van een digitale vragenlijst onder betrokkenen uit het OWRS-netwerk, de GOAB-expertgroep, en de scholen die een bekostigingsregeling hebben aangevraagd (kwantitatief);
- Uitvoeren van diepte-interviews met netwerkconsulenten, beleidsmedewerkers, leerplichtambtenaren, schoolbetrokkenen en betrokkenen vanuit de R/R/S-gemeenschap zelf (kwalitatief);
- Het uitvoeren van de analyse en schrijven van de rapportage.

Digitale vragenlijst (kwantitatief)

Voor dit onderzoek is een digitale vragenlijst ontwikkeld (zie bijlage 1). In de vragenlijst vragen we betrokkenen om deze in te vullen voor de regio, gemeente of school waar zij het beste zicht hebben op de onderwijspositie van R/R/S-jongeren. We beginnen met een aantal algemene vragen, zoals de functie van de respondent, de regio waar de respondent vandaan komt en zijn of haar mate van inzicht in de R/R/S-doelgroep. Verder vragen we naar de onderwijspositie en de onderwijsondersteuning van R/R/S-jongeren. Tot slot vragen we respondenten of zij willen deelnemen aan een aanvullend verdiepend interview.

De digitale vragenlijst is in de zomer van 2024 door Oberon verspreid onder betrokkenen vanuit het OWRS-netwerk¹⁰, de ruim dertig basisscholen die een bekostigingsregeling hebben aangevraagd, en het GOAB-expertnetwerk¹¹. De vragenlijst is ingevuld door 93 betrokkenen.

Diepte-interviews (kwalitatief)

Na de digitale vragenlijst zijn in de periode van augustus-september 2024 een aantal individuele en duo-interviews gehouden met vier netwerkconsulenten, vier schoolbetrokkenen (drie directeuren en één intern begeleider), één thuiszitterscoördinator, één beleidsmedewerker vanuit een gemeente, één leerplichtambtenaar, één coördinator vanuit een samenwerkingsverband. Voor deze interviews zijn gespreksleidraden opgesteld (zie bijlage 2). Onderwerpen die tijdens deze gesprekken aan de orde kwamen zijn: ondersteuningsbehoeften voor leerlingen, verschillen tussen leerlingen met een R/R/S-achtergrond en andere OAB-doelgroepkinderen, ondersteuningsbehoeftes in het po en vo, en wensen

¹⁰ Zie ook: <https://www.owrs.nl/>

¹¹ Zie ook: <https://goab.eu/>

voor de toekomst. De kandidaten voor deze interviews werden geworven via zowel het netwerk van de onderzoekers zelf als uit de groep respondenten die zich tijdens het vragenlijstonderzoek hadden aangemeld voor een verdiepend interview.

Aanvullend op deze gesprekken voerde een sleutelfiguur uit de R/R/S-gemeenschap, onder begeleiding van een onderzoeker van Oberon, interviews met zes verschillende Sinti-betrokkenen uit de provincie Brabant. Deze gesprekken vonden plaats in oktober 2024. De input vanuit deze zes betrokkenen zijn op casusniveau op verschillende plekken in het rapport verweven.

Analyse en rapportage

De uitkomsten uit de digitale vragenlijst en de diepte-interviews zijn geanalyseerd en hebben geleid tot voorliggende rapportage. Een conceptversie is voorgelegd aan de klankbordgroep (zie hieronder) en de opdrachtgever, waarna de definitieve versie is opgesteld.

Klankbordgroep

Gedurende het onderzoek is afstemming geweest met de klankbordgroep, bestaande uit drie leden. De klankbordgroepleden lazen conceptversies van de online enquête, gespreksleidraden en het eindrapport tegen en voorzagen de onderzoekers van feedback gedurende het onderzoeksproces.

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 beschrijven we de resultaten van de digitale vragenlijst in tabellen voorzien van een korte toelichting en aangevuld met bevindingen uit de interviews. In bijlage 1 hebben we de vragenlijst opgenomen. Tot slot hebben we de gespreksleidraden voor de interviews in bijlage 2 opgenomen.

2 Resultaten

We beschrijven eerst de responsgroep (2.1), vervolgens de resultaten wat betreft de onderwijspositie van de kinderen (2.2) en vervolgens de onderwijsondersteuningsbehoefte (2.3). Daarna besteden we nog kort aandacht aan de situatie in het voortgezet onderwijs (2.4).

2.1 Over de responsgroep

Tabel 1 toont het type organisatie waar de respondenten die de vragenlijst hebben ingevuld werken,. Het grootste deel van de respondenten is werkzaam bij een gemeente (74%). Ongeveer 16% is werkzaam bij een school of schoolbestuur.

Tabel 1 "Voor wat voor soort organisatie werkt u?" (N=93), van meest naar minst genoemd

Type organisatie	Percentage
Gemeente	74%
School	14%
Eigen organisatie	7%
Schoolbestuur	2%
Overig	2%
Welzijnsorganisatie	1%

Tabel 2 toont de functies van de respondenten.. Te zien is dat de meeste respondenten werkzaam zijn als GOA-beleidsmedewerker bij een gemeente (38%). Een aanzienlijke groep respondenten vervult een functie die buiten de gegeven antwoordcategorieën valt. Zij geven aan intermediair, intern begeleider, ouder, maatschappelijk werker of beleidsmedewerker onderwijs te zijn.

Tabel 2 "Wat is uw functie?" (N=91), van meest naar minst genoemd

Functie	Percentage
GOA-beleidsmedewerker	38%
Anders, namelijk	22%
Adviseur	19%
Directeur	10%
Zorgcoördinator	5%
Leerplichtmedewerker	3%
Onderzoeker	1%
Ervaringsdeskundige	1%

We vroegen de respondenten aan te geven van welke school, gemeente of regio zij een redelijk overzicht hebben van de onderwijsondersteuningsbehoefte van kinderen met een R/R/S-achtergrond. Uit de resultaten blijkt dat de meeste respondenten een goed overzicht hebben van de situatie in de provincies Brabant, Limburg, Gelderland en Zuid-Holland. Twee respondenten hebben kennis van een gemeente in Friesland, en één respondent geeft aan een overzicht te hebben van de onderwijsondersteuningsbehoefte binnen de gemeente Groningen. Daarmee wordt een groot deel van de regio's waar veel leerlingen met een R/R/S-achtergrond wonen bestreken, maar zeker niet alle gemeenten/regio's.

Daarnaast is aan de respondenten gevraagd hun kennisniveau over de onderwijssituatie van kinderen uit R/R/S-gezinnen binnen hun organisatie, gemeente of regio in te schatten. Bedenk daarbij dat alle respondenten deel uitmaken van het OWRS-netwerk (hebben zich hiervoor zelf aangemeld). Wat opvalt, Ongeveer de helft van de respondenten is is er niet of nauwelijks mee bekend. De overige helft redelijk tot (zeer) goed.

Tabel 3 "In hoeverre bent u bekend met de onderwijssituatie van kinderen uit R/R/S gezinnen in uw organisatie, gemeente of regio?" (N=91)

Functie	Percentage
Helemaal niet bekend	39%
Niet echt bekend	12%
Neutraal	22%
Goed bekend	20%
Zeer goed bekend	8%

Respondenten zijn gevraagd toelichting te geven op hun kennisniveau.

Respondenten die aangeven goed zicht te hebben geven meestal aan dat dit komt omdat zij direct betrokken zijn bij de dagelijkse schoolloopbaan van leerlingen en direct contact hebben met zowel de gezinnen als de onderwijsinstellingen. Een aantal respondenten geeft aan dat het begeleiden van de R/R/S-doelgroep een belangrijke taak vormt binnen hun werk (denk aan het begeleiden van R/R/S leerlingen, of betrokken zijn bij speciale projecten voor deze groepen), waardoor zij goed zicht hebben op de doelgroep. Een aantal respondenten geven aan al langere tijd te werken met deze doelgroep, waardoor zij over de jaren heen veel kennis en ervaring hebben opgebouwd en goed op de hoogte zijn van de behoeften en uitdagingen van de doelgroep. Tot slot geeft een laatste groep respondenten aan nauw samen te werken met schoolbesturen, het sociaal domein of specifieke welzijnsorganisaties die rapporteren over deze groepen.

Respondenten die beperkt of weinig zicht hebben op de onderwijssituatie van deze doelgroepen geven heel diverse redenen aan. Soms dat het aantal R/R/S-gezinnen binnen hun gemeentes klein of zelfs afwezig is, waardoor deze leerlingen niet of minder opvallen. Veel respondenten geven als reden aan dat de achtergrond van kinderen niet specifiek wordt geregistreerd, en/of er geen specifiek beleid gericht is op deze groep. Binnen gemeentes wordt vaak geen onderscheid gemaakt naar achtergrond, omdat het beleid binnen de gemeente zich richt op alle kinderen, ongeacht culturele achtergrond. De R/R/S-doelgroep wordt volgens respondenten niet specifiek benoemd in beleidsdocumenten of bij het vaststellen van onderwijsachterstanden. Daarnaast geeft een deel van de respondenten aan dat er geen meldingen of signalen zijn ontvangen van scholen of andere instanties over eventuele problemen of behoeften bij deze doelgroep. Tot slot geeft een deel van de respondenten aan relatief nieuw te zijn in hun functie, of überhaupt niet direct met deze doelgroep te werken.

Achtergrond scholen

Respondenten die aan het begin van de vragenlijst hebben aangegeven binnen het onderwijs te werken (dus gebruik hebben gemaakt van de antwoordopties 'School' of 'Schoolbestuur') zijn aanvullend gevraagd naar het type onderwijs wat hun school(bestuur) biedt. Van het totale aantal respondenten die deze vragenlijst invulde (N=93), geeft 16% bij deze vraag aan in het basisonderwijs te werken. Eén respondent geeft aan peuteropvang te bieden aan kinderen vanaf 2 jaar.

Bij het onderzoeken van de vertegenwoordiging van verschillende culturele achtergronden onder leerlingen op de betreffende scholen en schoolbesturen, blijkt dat de onderwijsbetrokkenen de leerlingenpopulatie het vaakst als een gemengde culturele achtergrond beschrijven. Acht respondenten (53% van de onderwijsbetrokkenen) geven dit aan. 7 respondenten geven aan leerlingen met een Sinti-achtergrond op school te hebben (47% van de onderwijsbetrokkenen), zes respondenten (40% van de onderwijsbetrokkenen) hebben een of meerdere leerlingen met een culturele Roma-achtergrond op hun school.

Tabel 4 "Welke van de volgende culturele achtergrondtypes zijn vertegenwoordigd onder leerlingen op uw school of, indien u werkzaam bent voor een schoolbestuur, binnen uw schoolbestuur?" (meerdere antwoorden mogelijk) (N=15), van meest naar minst genoemd

Culturele achtergrondtype	Percentage
Gemengd	53%
Sinti	47%
Roma	40%
Reizigers	20%

We vroegen schoolbetrokkenen daarnaast in te schatten om hoeveel leerlingen het per cultureel achtergrondtype gaat. We zien zowel basisscholen terug met slechts enkele leerlingen met een R/R/S-achtergrond, als scholen met 16 tot 26 leerlingen met een dergelijke achtergrond.^{12, 13, 14}

Tabel 5 Aantal leerlingen in de organisatie: gemiddelde, minimum, maximum (N=15)

Cultureel achtergrondtype	Gemiddelde	Minimum	Maximum
Roma (N=6)	7,5	2	16
Sinti (N=7)	7,6	0	26
Reizigers (N=3)	9,7	2	19
Gemengd (N=8)	5,8	0	19

2.2 Onderwijspositie

In het tweede deel van het vragenlijstonderzoek vroegen we naar de onderwijspositie van leerlingen met een R/R/S-achtergrond. In de volgende alinea's lichten we de antwoorden van de respondenten nader toe. Bij sommige onderwerpen is in de vragenlijst aan de respondenten gevraagd om onderscheid te maken tussen reizigers, Roma- en Sinti-leerlingen, met name daar waar we ook vergelijkingsgegevens landelijk hadden, bij de andere onderwerpen is dit niet gedaan. .

¹² De zes betrokkenen die Roma-leerlingen in de organisatie hebben, hebben gemiddeld 230 leerlingen op school of binnen hun schoolbestuur. De 7 betrokkenen die Sinti-leerlingen hebben, hebben gemiddeld 225 leerlingen op school of binnen hun schoolbestuur.

¹³ De drie betrokkenen die Reizigers-leerlingen in de organisatie hebben, hebben gemiddeld 169 leerlingen op school of binnen hun schoolbestuur.

¹⁴ De drie betrokkenen die leerlingen met een gemengde achtergrond in de organisatie hebben, hebben gemiddeld 219 leerlingen op school of binnen hun schoolbestuur.

Deelname aan voor- en vroegschoolse educatie (VVE)¹⁵

We vroegen de respondenten om een inschatting te maken van de deelname van leerlingen met een R/R/S-achtergrond aan VVE. De resultaten geven inzicht in hoe de deelname wordt ervaren door respondenten in verschillende gemeentes of scholen. Tabel 6 geeft een overzicht van de resultaten, waarbij we de respondenten die aangaven geen inschatting te kunnen maken van de deelname aan voor- en vroegschoolse educatie buiten beschouwing laten.

Landelijk neemt circa 80% van de oab-doelgroepkinderen (kinderen uit een gezin met een lage SES (Sociaal-Economische Status) deel aan voorschoolse educatie. Uit de antwoorden van de respondenten komt naar voren dat deze deelname van kinderen met een R/R/S-achtergrond in veel gemeenten en regio's veel lager wordt ingeschat. Ongeveer de helft van de respondenten geeft zelfs aan dat bij hen vrijwel geen enkel kind met een R/R/S-achtergrond deelneemt aan voorschoolse educatie. Overigens geeft zo'n 20% van de respondenten over kinderen met een Roma of Sinti-achtergrond en 38% van de respondenten over kinderen met een reizigersachtergrond aan dat in hun gemeente of regio de deelname wel rond de 80% ligt.

Tabel 6 "80% van de kinderen die vallen onder de voor- en vroegschoolse educatie doelgroep neemt deel aan voor- en vroegschoolse educatie (VVE). Hoe schat u deze situatie in voor leerlingen met een R/R/S-achtergrond op uw school of binnen uw gemeente?"

Cultureel achtergrondtype	Vrijwel geen deelname aan VVE	Minder dan een derde van de kinderen neemt deel aan VVE	Tussen een derde en twee derde van de kinderen neemt deel aan VVE	Ongeveer rond het landelijk gemiddelde van 80%	De VVE deelname onder leerlingen met een R/R/S-achtergrond is hoger dan het landelijk gemiddelde
Roma (N=30)	63%	10%	7%	20%	0%
Sinti (N=27)	48%	15%	15%	22%	0%
Reizigers (N=26)	42%	8%	12%	38%	0%

¹⁵ In feite bedoelen we hierde deelname aan voorschoolse educatie (voor 2,5 tot 4-jarigen. In een groot deel van de onderwijswereld wordt dit VVE genoemd en wekt de term voorschoolse educatie verwarring op, vandaar dat we in de vragenlijst de terminologie voor- en vroegschoolse educatie aanhielden.

Casus 1: Sinteza (39 jaar)

“Helaas heb ik op de basisschool, samen met mijn familie, vaak discriminatie ervaren. Dit zorgde ervoor dat ik me nooit echt welkom voelde en dat ik niet op gelijke voet stond met de andere kinderen. Het was duidelijk dat we anders behandeld werden, simpelweg omdat we niet dezelfde achtergrond hadden als de Nederlandse kinderen.

Doordat we ons buitengesloten voelden, had dit ook invloed op mijn schoolprestaties. Ik behaalde nooit goede cijfers en had het gevoel dat ik geen gelijke kansen kreeg om me te ontwikkelen. Dit maakte het extra moeilijk om gemotiveerd te blijven en plezier in school te hebben.

De pijn van de ongelijkheid zorgde er ook voor dat ik vaak besloot om niet naar school te gaan. Het voelde alsof het onderwijs mij toch niet verder zou helpen, omdat ik niet dezelfde mogelijkheden kreeg als de rest. Mijn ouders zagen dit ook gebeuren en verloren hierdoor het vertrouwen in het onderwijssysteem. Voor hen werd onderwijs steeds minder belangrijk, omdat ze zagen hoe oneerlijk we werden behandeld.

Het is jammer dat dit zo moest lopen, want uiteindelijk verdienen we allemaal gelijke kansen om te leren en te groeien. We zijn allemaal mensen, en we zouden zonder vooroordelen behandeld moeten worden, ongeacht onze afkomst. Wat zou helpen is meer begrip voor de Sinti-cultuur. En het zou fijn zijn als iemand vanuit de gemeenschap zelf zou kunnen ondersteunen wanneer er problemen heersen.”

Verzuim

Respondenten zijn gevraagd een inschatting te geven van het verzuim onder leerlingen met een R/R/S-achtergrond in het basisonderwijs, vergeleken met het landelijk gemiddelde van 3,8 dagen per jaar voor alle basisschoolkinderen. Een meerderheid van de respondenten (58%) geeft aan geen kennis te hebben over het verzuim onder leerlingen met een R/R/S-achtergrond. Deze groep respondenten hebben we in Tabel 7 buiten beschouwing gelaten.

We zien ook bij deze indicator (net als bij de VVE-deelname) dat ruim 20% van de respondenten aangeeft dat het verzuim in hun gemeente/regio vergelijkbaar of zelfs minder is dan het landelijk gemiddelde van alle kinderen. De overige respondenten geven gelijkelijk verdeeld aan dat het verzuim wat hoger ligt, dan wel veel hoger (let op: het gaat hier over het basisonderwijs).

Tabel 7 “Het relatief verzuim in het basisonderwijs ligt gemiddeld op 3,8 dagen per jaar. Hoe schat u het gemiddeld aantal verzuimdagen in voor leerlingen met een R/R/S-achtergrond op uw school of binnen uw gemeente?” (N=39)

Antwoord	Percentage
Minder	8%
Vergelijkbaar	15%
Wat hoger	36%
Veel hoger	41%

In de meeste interviews wordt verzuim onder leerlingen met een R/R/S-achtergrond als problematisch benoemd. Meerdere betrokkenen benoemen dat kinderen snel thuis worden gehouden door ouders. Een schooldirecteur benoemt dit als volgt: “Het verzuim bij ons op school onder deze doelgroep is enorm groot. Als het te warm of te koud wordt, komen ze niet. Als de auto stuk is komen ze niet. Als het kind buikpijn heeft, blijft hij of zij thuis, ook al heeft het kind misschien geen buikpijn.”

Speciaal (basis)onderwijs

Daarnaast vroegen we respondenten een inschatting te maken van het percentage R/R/S-leerlingen dat deelneemt aan speciaal (basis)onderwijs (zie Tabel 8). Het grootste gedeelte van de respondenten (62%) geeft aan geen kennis te hebben over dit onderwerp. Deze groep respondenten hebben we in onderstaande tabel weer buiten beschouwing gelaten.

Van de respondenten die een inschatting kunnen maken van het percentage leerlingen dat deelneemt aan speciaal (basis)onderwijs, schat 46% in dat de deelname van leerlingen met een R/R/S-achtergrond aan speciaal onderwijs minder is dan of vergelijkbaar is met het landelijke gemiddelde van 5%. 55% van de respondenten (de som van "Wat hoger dan het gemiddelde" en "Veel hoger dan het gemiddelde") schat dat er een hogere deelname is aan speciaal onderwijs onder R/R/S kinderen.

Tabel 8 "In Nederland neemt ongeveer 5% van de leerlingen deel aan het speciaal (basis)onderwijs. Hoe schat u de deelname aan speciaal (basis)onderwijs in van R/R/S leerlingen?" (N=35)

Antwoord	Percentage
Minder dan het gemiddelde	23%
Vergelijkbaar met het gemiddelde	23%
Wat hoger dan het gemiddelde	29%
Veel hoger dan het gemiddelde	26%

Casus 2: Sinteza (41 jaar)

"Hoewel de leerkrachten niet direct discrimineerden, deden ze vaak weinig om de discriminatie vanuit klasgenoten aan te pakken. Ik voelde me daardoor vaak buitengesloten, maar gelukkig waren er meerdere Sinti-kinderen op school. Dat gaf me het gevoel dat ik er niet alleen voor stond, en we trokken veel met elkaar op. Dit bood enige steun, maar het hielp niet om een echte band met de school te ontwikkelen.

Een herinnering die me nog steeds helder voor ogen staat, is een moment waarop ik samen met een ander Sinti-meisje zat te kletsen tijdens de les. We begrepen de uitleg niet en hadden geen idee wat we moesten doen. Omdat we ons verloren voelden en geen begeleiding kregen, begonnen we te praten. Dit maakte de meester woedend, en hij stuurde ons de klas uit. Hij zei dat we onze spullen moesten pakken en naar huis moesten gaan. We waren verbaasd en vroegen: "Maar we kunnen toch niet zomaar naar huis lopen?" Hij antwoordde boos: "Jawel, pak je spullen en ga nu weg."

Toen we thuis aankwamen, waren onze ouders geschokt door wat er was gebeurd. Ze gingen meteen verhaal halen op school. Helaas ontstonden er door deze situatie meteen weer vooroordelen, doordat ouders en de school verschillend interpreteerden wat er was gebeurd.

Nu ik zelf moeder ben, begrijp ik nog beter hoe belangrijk onderwijs is. Door mijn eigen ervaringen houd ik nauwlettend in de gaten hoe het met mijn kinderen gaat op school, zodat ze niet dezelfde problemen ervaren als ik destijds.

Wat zou helpen? Goede ondersteuning waar dat nodig is, begrip en erkenning voor de situatie van Sinti-kinderen, en vooral het wegnemen van vooroordelen. Het zou veel verschil maken als iemand uit de gemeenschap betrokken wordt bij het leerproces. Vertrouwen opbouwen, ouders betrekken en tijdig ingrijpen wanneer er iets niet goed gaat, zijn essentieel om kinderen te helpen slagen in hun onderwijs."

Schooladvies

De respondenten zijn gevraagd een inschatting te maken of het schooltype dat R/R/S-leerlingen aan het einde van de derde klas in het vo volgen gelijk is aan het schooladvies dat deze leerlingen aan het einde van de basisschool kregen. Opnieuw geeft een zeer groot deel van de respondenten (70%) aan niet te weten hoe het percentage R/R/S-leerlingen dat op het schooladviesniveau zit zich verhoudt tot het landelijk gemiddelde van 70%. Deze groep respondenten hebben we in Tabel 9 buiten beschouwing gelaten.

Van de respondenten die wel een inschatting maakt, geeft 43% aan dat het percentage R/R/S-leerlingen dat op het geadviseerde niveau zit veel lager of lager is dan het landelijk gemiddelde. 58% van de respondenten gelooft dat het percentage R/R/S-leerlingen vergelijkbaar of wat hoger is dan het landelijke gemiddelde.

Tabel 9 "Ongeveer 70 procent van de leerlingen zit in de derde klas van het voortgezet onderwijs op een niveau dat gelijk is aan het schooladvies dat zij aan het einde van de basisschool kregen. Hoe schat u dit percentage in voor R/R/S-leerlingen?" (N=28)

Antwoord	Percentage
Veel lager	11%
Lager	32%
Vergelijkbaar	54%
Wat hoger	4%
Veel hoger	0%

Casus 3: Sinto (37 jaar)

“Mijn tijd op de basisschool voelde zinloos. Ik heb weinig geleerd omdat de docenten mij niet de uitleg en ondersteuning gaven die ik nodig had. We werden buitengesloten, iets wat we inmiddels gewend waren, want je hoorde het ook van je broers en zussen. Het leek bijna normaal dat ze zo met Sinti-kinderen omgingen.

De scheldwoorden kwamen altijd van Nederlandse kinderen, die ironisch genoeg door de leerkrachten als het braafst werden gezien. Hoewel ze het niet letterlijk zeiden, hadden de kinderen met nette kleren duidelijk een voorkeursbehandeling ten opzichte van kinderen in een trainingspak. Die werden altijd voorgetrokken – zo voelde het voor ons.

Ook die kinderen dachten dat het oké was om op die manier met andere culturen om te gaan, en dat leek thuis zelfs aangemoedigd. Er waren maar een paar kinderen die ons niet discrimineerden. Vaak werd ervan uitgegaan dat wij een lagere intelligentie hadden. We werden nooit uitgedaagd, en bijles kregen we ook niet, ondanks dat er wel subsidies voor Sinti waren. Die hulp werd echter nooit aan ons besteed.

Daardoor merk ik dat ik nu op veel gebieden achterloop. Werk vinden is moeilijk als je niet de juiste basis meekrijgt. De harde waarheid is dat discriminatie mijn toekomst heeft beperkt. Het verbaast me nog steeds wanneer leerkrachten zich afvragen waarom we niet graag naar school gingen. Begrip voor onze situatie leek er niet te zijn.

Wij Sinti zouden haast schadevergoeding moeten krijgen voor wat ons is aangedaan qua onderwijs. Ze hebben onze toekomst verwoest. Dit heeft me onzeker en wantrouwig gemaakt, met faalangst als gevolg. We kregen altijd het gevoel mee dat we minder waren, dat we het niet konden. En het is bewezen: als je een kind leert dat het iets niet kan, wordt dat kind op een kansloze toekomst voorbereid. Een voorbeeld: als Pietje en Jantje een toets slecht maakten, mochten ze vaak nog even hun werk inzien voor het beoordeeld werd. De leerkracht had hoge verwachtingen van hen, er viel meer uit te halen. Maar bij ons, de Sinti-kinderen, werd het werk nauwelijks nagekeken. We kregen niet eens de kans om te verbeteren.

Ik heb door mijn onderwijservaringen weinig kunnen bereiken. Mijn voorouders hebben veel meegemaakt en ons geleerd om het maar te accepteren. Vanuit huis uit waren we christelijk opgevoed, en daarom probeerden we vrede te bewaren met de docenten. Maar eerlijk vond ik het nooit. Nu, met de wijsheid van de jaren, zie ik pas echt hoe slecht we zijn behandeld. Ik besef ook hoe belangrijk onderwijs is voor mijn kinderen.

De oplossing is dat ouders en mensen uit de gemeenschap zich meer met het onderwijsproces bemoeien. Kinderen verdienen de juiste kansen, zonder vooroordelen. Elke leerling heeft recht op goed onderwijs en maximale begeleiding, en dat moeten we bewaken.”

Thuis taal en taalniveau

Respondenten zijn gevraagd naar de meest gebruikte taal in de thuissituatie van de groep kinderen met een Roma- of Sinti-achtergrond waar zij zicht op hebben (38% van de respondenten kon dit beantwoorden en zij zijn in onderstaande tabel meegenomen).

Van de respondenten die een inschatting kon maken van de meest gebruikte taal in de thuissituatie van de groep kinderen met een R/S-achtergrond, geeft 28% aan dat de kinderen thuis voornamelijk Nederlands spreken. 31% van de respondenten rapporteert dat kinderen thuis een mix van Nederlands en een andere taal, zoals Romanes, spreken. 34% geeft aan dat de kinderen voornamelijk Romanes spreken. Een klein percentage (6%) meldt dat er andere thuishalen worden gesproken, bijvoorbeeld Limburgs dialect, Duits en/of Sinti-Romanes.

Tabel 10 "Veel kinderen met Roma en Sinti-achtergrond spreken een andere thuistaal (Romanes). Wat is de meest gebruikte taal in de thuissituatie van de groep kinderen met een R/R/S-achtergrond waar u zicht op heeft?" (N=35), van meest naar minst genoemd.

Taal	Percentage
Wisselend Nederlands en een andere taal (bv. Romanes)	31%
Voornamelijk Romanes	34%
Voornamelijk Nederlands	28%
Iets anders, namelijk...	6%

Aanvullend op de vraag welke talen R/R/S-leerlingen thuis spreken, zijn respondenten gevraagd het taal- en leesniveau van de Nederlandse taal te beoordelen van R/R/S-leerlingen die thuis Nederlands spreken, vergeleken met hun klasgenoten (zie Tabel 11).

Van de respondenten die het taal- en leesniveau van deze leerlingen kan beoordelen geeft 71% aan dat dit niveau (veel) lager is dan gemiddeld. Iets minder dan een derde (30%) van deze respondenten beoordeelt het taal- en leesniveau als vergelijkbaar met dat van hun klasgenoten.

Tabel 11 "Hoe beoordeelt u het taal- en leesniveau van de Nederlandse taal bij R/R/S-leerlingen die thuis Nederlands spreken, vergeleken met hun klasgenoten?" (N=27)

Antwoord	Percentage
Veel lager dan gemiddeld	15%
Lager dan gemiddeld	56%
Vergelijkbaar	30%
Hoger dan gemiddeld	0%
Veel hoger dan gemiddeld	0%

Respondenten zijn eveneens gevraagd het taal- en leesniveau van de Nederlandse taal te beoordelen van R/R/S-leerlingen die thuis een andere taal dan Nederlands spreken, vergeleken met hun klasgenoten (voor zover zij dit kunnen beoordelen; tabel 12).

Van de respondenten beoordeelt ongeveer 90% het taal- en leesniveau van deze leerlingen als (veel) lager dan gemiddeld (zie Tabel 12). Slechts 7% van de respondenten beoordeelt het taal- en leesniveau als vergelijkbaar met dat van hun klasgenoten.

Tabel 12 “Hoe beoordeelt u het taal- en leesniveau van de Nederlandse taal bij R/R/S-leerlingen die thuis een andere taal dan Nederlands spreken, vergeleken met hun klasgenoten?” (N=30)

Antwoord	Percentage
Veel lager dan gemiddeld	33%
Lager dan gemiddeld	57%
Vergelijkbaar	7%
Hoger dan gemiddeld	0%
Veel hoger dan gemiddeld	3%

Respondenten zijn gevraagd toelichting te geven op hun inschatting van het taalniveau. Veel respondenten geven aan dat er een algemeen gebrek is aan gedetailleerde gegevens over de groep R/R/S-leerlingen, wat het moeilijk maakt om hun taalachterstanden goed in kaart te brengen. Ook merken zij opvallend genoeg op dat specifieke doelgroepgegevens vaak niet worden verzameld of geregistreerd. Dit bemoeilijkt gerichte interventies en het monitoren van de voortgang. Meerdere respondenten die wel zicht hebben op het taalniveau van R/R/S-leerlingen maken zich zorgen over de taalontwikkeling van leerlingen met een R/R/S-achtergrond die thuis geen Nederlands spreken. Zij geven aan dat bij deze leerlingen vaak problemen spelen zoals beperkte woordenschat en analfabetisme bij ouders en dat binnen de thuissituatie geen geschreven taal wordt gehanteerd. Ook benoemen zij in dit kader zorgen over frequent verzuim of afwezigheid bij de kinderopvang, waardoor kinderen niet of minder deelnemen aan ondersteunende VVE-(taal)programma's. Een respondent benoemt daarnaast dat veel R/R/S-ouders niet openstaan voor een onderzoek naar taalondersteuningsbehoeften bij leerlingen (*“Er is een angst voor labels”*).

Ook in de interviews is met respondenten gesproken over de thuistaal en het taalniveau. Opnieuw geven respondenten aan taalachterstanden (wat betreft de Nederlandse taal) bij hun R/R/S-leerlingen te zien. De oorzaak hiervoor is volgens de geïnterviewde respondenten dat er niet wordt voorgelezen thuis, ouders vaak een beperkte woordenschat hebben, analfabeet/laaggeletterd zijn, of dat er thuis geen Nederlands wordt gesproken.

Casus 4: Sintezza (14 jaar)

“Van jongs af aan voelde ik me vaak niet begrepen, gehoord of geaccepteerd. Ik werd buitengesloten omdat ik ‘anders’ was. Als Nederlandse Sinti sprak ik een andere taal, en dat leidde er zelfs toe dat ik niet naar kinderfeestjes werd uitgenodigd. Ik kreeg te horen: “Jij mag niet komen omdat jij een andere taal spreekt.” Dit soort afwijzingen kwamen vaak voor, ook in de klas. Ondanks dat ik altijd op school kwam had ik geen binding met de klasgenoten.

Ook bij mijn leerkrachten voelde ik me onzichtbaar. Het leek alsof ze me niet wilden begrijpen of echt naar me wilden luisteren. Elk jaar begon het weer opnieuw; elke nieuwe leerkracht moest opnieuw ‘uitzoeken’ waar ik stond, en telkens weer werd ik op hetzelfde niveau geplaatst. Ik kreeg steeds dezelfde oefeningen, jaar na jaar, zonder vooruitgang. Het voelde alsof er geen enkel verschil was in hoe elke leerkracht mij zag. Er werd vaak tegen mij gezegd dat ik school niet serieus nam of niks wilde doen, terwijl ik het echt niet snapte. Vaak werden we voor mijn gevoel over een kam geschoren.

Wat ik heel fijn vond was de talentenshow die de juf soms organiseerde. Daar kom ik ook eens laten zien wat ik goed kon. Ik mocht dan zingen op het podium en kreeg dan een groot applaus. Dat deed me heel goed. Omdat leren altijd zo negatief verliep waren dit fijne momenten.

Pas laat in groep 8 werd diagnose dyscalculie gesteld. Ondanks dat mijn ouders al vaak hadden aangegeven dat er iets niet klopte, werd er pas op het laatste moment actie ondernomen. Voor ons was dat te laat. We hadden veel gesprekken gevoerd, maar de ondersteuning kwam pas toen mijn kansen al beperkt waren. Hierdoor werd school voor mij een obstakel. Mijn onzekerheid groeide, en mijn vertrouwen in mezelf nam steeds verder af.

Gelukkig kreeg ik uiteindelijk bijles en ondersteuning van een leerkracht die zelf ook Sinti was en mij echt begreep. Zij hielp mij met taal, woordenschat en rekenen. Wat echt verschil maakte, was dat zij mijn leerkrachten precies kon uitleggen waar ik moeite mee had en waarom. Dankzij haar begeleiding had ik wel meer zin in school. In de bovenbouw, vooral in groep 7 en 8, ging het gelukkig beter. Deze leerkrachten stonden open voor acceptatie en begrip. Zij hebben nog kunnen helpen met wat er te redden viel.

De start op de middelbare school verliep echter nog steeds stroef. Gelukkig nam mijn moeder direct contact op met de ondersteuner van mijn basisschool, die bemiddeling regelde met mijn oude juf van groep 8 en zo met de middelbare school. Dankzij deze snelle actie kon alles op tijd geregeld worden. En werden we serieus genomen. Inmiddels gaat het beter en voel ik me sterker.

Wat heeft geholpen? Wanneer scholen meer begrip tonen voor Sinti-leerlingen en openstaan voor onze cultuur, motiveert dat ons om beter mee te doen. Extra ondersteuning bij taal, woordenschat en rekenen helpt enorm. Ook hulp bij het plannen en leren voor toetsen kan een groot verschil maken. Zo krijgen we eindelijk de kans om ook een keer een voldoende te halen.”

Thuisvoelen en gelijke behandeling

Respondenten uit het enquêteonderzoek zijn gevraagd te reflecteren op de vraag in hoeverre R/R/S-leerlingen zich thuis voelen op school. 37% van de respondenten (N=34) gaf aan hiervan een beeld te hebben (zie tabel 13).

Uit de antwoorden van de respondenten, maken we op dat de meningen over het al dan niet thuis voelen op school door R/R/S-leerlingen sterk uiteen lopen: enkele respondenten geven aan dat leerlingen met een R/R/S-achtergrond zich thuis voelen op school, anderen geven aan dat dit juist (helemaal) niet het geval is.

Tabel 13 "In welke mate voelen R/R/S kinderen zich volgens u thuis op school?" (N=34)

Antwoord	Percentage
Helemaal niet thuis	3%
Niet echt thuis	24%
Neutraal	24%
Tamelijk thuis	24%
Helemaal thuis	26%

Veel respondenten benadrukken in de toelichting dat de ervaringen van leerlingen met een R/R/S-achtergrond sterk individueel zijn en kunnen variëren afhankelijk van hun achtergrond, de houding van hun ouders en de specifieke schoolomgeving.

Uit de toelichting maken we ook op dat leerlingen met een R/R/S-achtergrond zich in sommige gevallen goed geïntegreerd voelen en groot vertrouwen hebben in de school, vaak omdat ouders of eerdere generaties van deze kinderen al op dezelfde school hebben gezeten. In sommige situaties ontvangen leerlingen met een R/R/S-achtergrond extra ondersteuning en begeleiding bij hun integratie en zich thuis voelen op school. Er zijn scholen die proberen een veilig en stimulerend leerklimaat te creëren waar deze kinderen zich gewaardeerd voelen. Andere respondenten merken op dat leerlingen met een R/R/S-achtergrond soms problemen ondervinden door cultuurverschillen, wat kan leiden tot verzuim en een lagere motivatie om naar school te gaan. Sommige respondenten noemen dat leerlingen met een R/R/S-achtergrond zich niet veilig voelen of als buitenstaander worden gezien, wat kan bijdragen aan een lagere schoolmotivatie en hogere afwezigheid. Problemen omtrent het thuisvoelen op school kunnen volgens hen ook ontstaan door discriminatie of een gebrek aan aansluiting met klasgenoten.

De respondenten zijn aanvullend hierop gevraagd in hoeverre leerlingen met een R/R/S-achtergrond zich volgens hen gediscrimineerd voelen op school door leerkrachten en/of ander personeel.

Een aanzienlijk aantal respondenten denkt dat leerlingen met een R/R/S-achtergrond zich helemaal niet (38%) of een beetje (15%) gediscrimineerd voelen door leerkrachten of ander personeel. 19% van de respondenten geeft aan dat R/R/S-leerlingen zich tamelijk veel gediscrimineerd voelen. 12% denkt dat leerlingen zich heel veel gediscrimineerd voelen.

Tabel 14 “In hoeverre voelen R/R/S-leerlingen zich volgens u gediscrimineerd op school door leerkrachten en/of ander personeel?” (N=26)

Antwoord	Percentage
Helemaal niet	38%
Een beetje	15%
Neutraal	15%
Tamelijk veel	19%
Heel veel	12%

Respondenten zijn daarnaast gevraagd te reflecteren op de mate waarin R/R/S-leerlingen zich gediscrimineerd zouden voelen door medeleerlingen. Het grootste deel van de respondenten (71%) heeft geen duidelijke kennis over of R/R/S-leerlingen zich gediscrimineerd voelen door medeleerlingen. In onderstaande tabel laten we deze groep buiten beschouwing en kijken we naar de groep respondenten dat wel zicht heeft op de mate van discriminatie door medeleerlingen. 33% van deze groep denkt dat R/R/S-leerlingen zich helemaal niet gediscrimineerd voelen door medeleerlingen. Een aanzienlijk percentage (34%) geeft aan dat R/R/S-leerlingen zich tamelijk of heel veel gediscrimineerd voelen door medeleerlingen.

Tabel 15 “In hoeverre voelen R/R/S-leerlingen zich volgens u gediscrimineerd op school door medeleerlingen?” (N=27)

Antwoord	Percentage
Helemaal niet	33%
Een beetje	15%
Neutraal	19%
Tamelijk veel	30%
Heel veel	4%

Respondenten zijn gevraagd hun antwoorden op de vragen omtrent discriminatie door personeel en medeleerlingen toe te lichten. Een deel van de respondenten geeft aan dat R/R/S-leerlingen zich soms inderdaad gediscrimineerd voelen door eerdere ervaringen of door intergenerationele trauma's. Ook taal- en cultuurverschillen spelen een rol in de mate waarin R/R/S-leerlingen zich op school thuis voelen. Volgens de respondenten spelen wederzijdse vooroordelen en een spanningsveld tussen de cultuur van de R/R/S-leerlingen en de 'burgercultuur' daar een belangrijke rol in: *“De kinderen van de wagen zijn bekend op de dorpse schooltjes. Andere kinderen mogen niet bij hen op het kamp spelen. (...) En als je wordt opgevoed met opa's en oma's die zeggen: 'Ze zitten niet op ons te wachten', dan krijgen kinderen dat idee ook.”*

Respondenten benoemen in dit kader ook de communicatie tussen scholen en ouders van R/R/S-leerlingen. Het contact tussen beide partijen verloopt vaak moeizaam, wat kan bijdragen aan een gevoel van uitsluiting of het ontstaan van misverstanden over wederzijdse verwachtingen en gedragsnormen. Sommige ouders hebben volgens de respondenten moeite met de 'schoolse taal' en algemene communicatie met leerkrachten, wat kan bijdragen aan een gevoel van niet-gewaardeerd worden. Ook hebben ouders soms het gevoel dat er 'over' hen wordt gesproken, in plaats van met hen. Sommige respondenten noemen in dit kader dat scholen hun best doen om een veilige en inclusieve omgeving te bieden, maar dat er soms nog ruimte is voor verbetering.

Een aantal respondenten geeft aan dat bij sommige scholen positieve ontwikkelingen te zien zijn in de spreiding van R/R/S-leerlingen en hun integratie met andere leerlingen. Een respondent benoemt bijvoorbeeld dat een moeizame omgang met medeleerlingen eerder te maken heeft met gedragskenmerken dan met culturele afkomst: *“Andere kinderen kunnen anders reageren: dat heeft denk ik niet primair te maken met hun afkomst, maar vaak is het gedrag van het kind (als een kind door de groep schreeuwt, agressief is, etc.) aanleiding voor andere kinderen om daarop te reageren. Sinti kinderen die niet dat soort gedrag vertonen, functioneren prettig en prima in de groep en met de andere kinderen.”*

Respondenten zijn tot slot gevraagd te reflecteren op de mate van gelijke behandeling van R/R/S-leerlingen ten opzichte van andere leerlingen op school. Het grootste percentage (68%) geeft aan niet te weten of R/R/S-leerlingen het gevoel hebben gelijk te worden behandeld ten opzichte van andere leerlingen op school. Deze groep is niet meegenomen in onderstaande tabel (Tabel 16). Van de respondenten die wel een inschatting kan maken van de mate van gelijke behandeling, vinkt iets minder dan de helft de antwoordoptie “Soms wel, soms niet” aan. 17% van de respondenten denkt dat R/R/S-leerlingen altijd het gevoel hebben gelijk te worden behandeld ten opzichte van andere leerlingen.

Tabel 16 “Hebben R/R/S-leerlingen volgens u het gevoel dat ze gelijk worden behandeld ten opzichte van andere leerlingen op school?” (N=30)

Antwoord	Percentage
Ja, altijd	17%
Meestal	20%
Soms wel, soms niet	47%
Zelden	10%
Nooit	7%

Ook op deze vraag zijn respondenten gevraagd toelichting te geven. Opnieuw geven veel respondenten aan geen gedetailleerd beeld te hebben van de ervaringen van R/R/S-leerlingen. Eén respondent merkt op dat R/R/S-leerlingen soms het gevoel hebben gediscrimineerd te worden, vooral door andere leerlingen en ouders, ondanks dat het schoolteam probeert neutraal te blijven. Ook noemen respondenten dat R/R/S-leerlingen gelijke behandeling vanuit de school ontvangen, maar dat dit niet altijd overeenkomt met de persoonlijke ervaringen van de leerlingen en die van hun ouders. Ouders van R/R/S-leerlingen uiten regelmatig hun zorgen over ongelijke behandeling. Respondenten suggereren daarnaast dat ouders soms het gevoel hebben dat hun kinderen harder worden aangepakt of anders worden behandeld dan andere leerlingen. Tot slot maken we uit de open antwoorden op dat individuele ervaringen sterk variëren. In sommige gevallen lijken de verschillen groter door een gebrek aan integratie of cultuurspecifieke uitdagingen. Daarnaast wordt binnen sommige scholen niet gesproken over culturele achtergrond, wat kan bijdragen aan een gebrek aan bewustzijn over de uitdagingen die R/R/S-leerlingen ervaren.

Casus 5: Sinteza (40 jaar)

“De basisschoolperiode was voor mij een nare tijd. Ik werd als Sinti-meisje buitengesloten. Klasgenootjes mochten niet met me spelen, simpelweg omdat ik van het ‘kamp’ kwam. Dat werd ook zo tegen mij gezegd door andere kinderen: ‘Wij mogen niet met jou spelen omdat je van het kamp komt.’

Mijn thuis, dat ik als prachtig zag, werd door anderen afgedaan als iets slechts. Al jong leerde ik wat vooroordelen zijn, maar niemand op school sprak erover. Discriminatie werd genegeerd, en onze geschiedenis werd alleen negatief verteld. Nooit werd er iets gezegd over onze cultuur, ons talent en onze muziek.

De directeur was de enige die begrip had voor mij. Hij was een lieve man, maar zonder steun van leraren betekende dat weinig. Een moment dat me altijd bijbleef was die keer dat we in de klas een liedje over een ‘zigeunermeisje’ zongen. Ik werd in het midden van de kring gezet, terwijl mijn klasgenoten om me heen liepen. Het voelde ongemakkelijk, maar ik was blij om eindelijk een keer betrokken te worden, hoe pijnlijk de context ook was.

Thuis leerde ik trots te zijn op wie ik ben, maar de onzekerheid bleef. Op school werd ik niet gesteund. Als ik de tafels niet begreep, moest ik gaan kleuren in plaats van uitleg te krijgen. School voelde als een onneembare muur. De boodschap was duidelijk: kinderen zoals ik zouden het toch niet redden.

Nu, in 2024, hoop ik op een toekomst waarin de Sinti erkend en gewaardeerd worden. Waar onze kinderen gelijke kansen krijgen. De oplossing is dat de experts met de juiste expertise uit de gemeenschap zelf het onderwijs mee begeleiden waar nodig is. Dat zou een wereld van verschil kunnen maken.”

2.3 De onderwijsondersteuningsbehoefte

De vragen uit het vragenlijstonderzoek over onderwijsondersteuningsbehoefte van leerlingen met een R/R/S-achtergrond werden alleen gesteld aan de mensen die aan het begin van de vragenlijst aangaven werkzaam te zijn bij een school of schoolbestuur (N=15)

R/R/S- en OAB-leerlingen

We vroegen de respondenten allereerst hoe de ondersteuningsbehoefte¹⁶ van leerlingen met een (gemengde) R/R/S-achtergrond zich verhoudt tot andere leerlingen die vallen onder de criteria van het onderwijsachterstandenbeleid (OAB) (zie Tabel 17). De meeste respondenten geven aan dat de meeste groepen (reizigers, Roma, Sinti en een gemengde groep) een grotere of vergelijkbare schoolachterstand hebben in vergelijking met andere OAB-leerlingen. Vooral leerlingen met een Sinti-achtergrond lijken volgens de respondenten een aanzienlijk grotere schoolachterstand te ervaren, terwijl leerlingen met een reizigers- of gemengde achtergrond vaker een vergelijkbare achterstand ervaren dan andere OAB-leerlingen.

¹⁶ Onder de term ondersteuningsbehoefte verstaan wij binnen dit onderzoek de volgende vormen van ondersteuning: sociaal-emotionele ondersteuning, ondersteuning in basisvaardigheden, cultureel sensitieve ondersteuning (erkenning en waardering van culturele achtergrond, aanpakken culturele stereotypen Reizigers/Roma-cultuur), praktische ondersteuning (toegang onderwijsvoorzieningen), ondersteuning in de overgang tussen onderwijsniveaus of -systemen, ondersteuning rondom discriminatie en vooroordelen, en het bijspijkeren na (langdurig) verzuim

Tabel 17 “Hoe verhoudt de ondersteuningsbehoefte voor uw leerlingen met een (gemengde) R/R/S achtergrond binnen uw school(bestuur) zich volgens u tot die van andere leerlingen die vallen onder de criteria van het onderwijsachterstandenbeleid (OAB)? De ondersteuningsbehoefte van R/R/S-leerlingen is....”

Culturele achtergrondtype	Aanzienlijk groter dan andere OAB-leerlingen	Iets groter dan andere OAB-leerlingen	Ongeveer gelijk aan andere OAB-leerlingen	Iets kleiner dan andere OAB-leerlingen	Aanzienlijk kleiner dan andere OAB-leerlingen
Roma (N=6)	17%	67%	17%	0%	0%
Sinti (N=6)	33%	67%	0%	0%	0%
Reizigers (N=3)	0%	67%	33%	0%	0%
Gemengde groep (N=7)	0%	43%	57%	0%	0%

We hebben de respondenten gevraagd op welke gebieden zij (al dan niet) verschillen in ondersteuningsbehoefte zien, vergeleken met OAB-doelgroepkinderen in het algemeen (zie de antwoorden in tabel 18). Nooit wordt er een mindere ondersteuningsbehoefte bij R/S/S-kinderen gezien. Grofweg de helft van de 15 respondenten geeft aan dat zij op de diverse gebieden een vergelijkbare behoefte zien, en een derde tot de helft geeft aan dat R/S/S-kinderen gemiddeld meer ondersteuningsbehoefte hebben. Dat geldt voor alle genoemde gebieden: praktische vaardigheden, basisvaardigheden, culturele sensitiviteit, bijspijkeren na verzuim, praktische hulp en hulp bij overgangen.

Tabel 18 “Welke verschillen in ondersteuningsbehoefte ziet u in het algemeen tussen (uw) leerlingen met een R/R/S-achtergrond en de bredere groep leerlingen die valt onder de criteria van het onderwijsachterstandenbeleid (OAB)?” (N=15)

Ondersteuningsbehoefte	R/R/S-leerlingen hebben minder ondersteuningsbehoefte dan OAB-leerlingen	R/R/S-leerlingen hebben vergelijkbare ondersteuningsbehoefte dan OAB-leerlingen	R/R/S-leerlingen hebben meer ondersteuningsbehoefte dan OAB-leerlingen	Weet ik niet
Sociaal-emotioneel (bijv. rondom zelfbeeld, sociale integratie en omgaan met culturele identiteit en stereotypen)	7%	53%	40%	0%
Basisvaardigheden (bijv. taal, rekenen en ‘leren leren’)	0%	53%	40%	7%
Cultureel sensitief (erkenning en waardering van culturele achtergrond, aanpakken culturele stereotypen reizigers/Roma-cultuur)	0%	47%	47%	7%
Praktisch (toegang tot lesmateriaal, technologie)	7%	53%	33%	7%
Overgang tussen onderwijsniveaus of -systemen	0%	60%	33%	7%
Discriminatie en vooroordelen	0%	40%	47%	13%
Bijspijkeren na (langdurig) verzuim	0%	33%	47%	20%

Respondenten zijn gevraagd hun antwoord toe te lichten. In ieder geval één respondent benoemt dat het relatief hoge verzuim onder leerlingen met een R/R/S-achtergrond, zowel door ziekte als ongeoorloofd verzuim, leidt tot onderbroken leerlijnen en een verhoogd risico op leerachterstanden. Verder benadrukken meerdere respondenten dat de leerlingen met een R/R/S-achtergrond in hun populatie niet opvallend verschillen van andere OAB-leerlingen, deels omdat deze scholen een divers leerlingbestand hebben dat ook andere groepen met vergelijkbare uitdagingen omvat. Volgens hen kan de achtergrond van R/R/S-leerlingen niet altijd als de primaire oorzaak van achterstanden wordt gezien. Zij wijzen ook op de invloed van individuele kenmerken, zoals het kind zelf, de leerkracht, en de omgeving.

Ten slotte blijkt uit de antwoorden dat goed contact met ouders als cruciaal wordt ervaren voor het succesvol begeleiden van deze leerlingen. Dit wordt echter bemoeilijkt door taalbarrières en het gebrek aan digitale geletterdheid onder sommige ouders, wat de communicatie en betrokkenheid verder compliceert.

Ook in de interviews is ingegaan op de vraag hoe leerlingen met R/R/S-achtergrond verschillen van de bredere groep leerlingen die onder de criteria van het onderwijsachterstandenbeleid (OAB) vallen. Meerdere respondenten merken in de gesprekken op dat er inderdaad verschillen zijn. Zij stellen dat ouders met een migratieachtergrond, in tegenstelling tot veel ouders met een R/R/S-achtergrond, veel

waarde hechten aan de aanwezigheid van hun kinderen op school. Deze ouders vinden het volgens de respondenten belangrijk dat hun kinderen naar school gaan, de taal machtig worden, toetsen goed afronden en het diploma behalen. Bij deze groep kinderen (en ouders) liggen volgens de respondenten vaak wel weer andere uitdagingen, zoals het omgaan met oorlogstrauma's.

Aanvullende ondersteuningsbehoefte

Respondenten uit het vragenlijstonderzoek zijn eveneens gevraagd in hoeverre er volgens hen behoefte is aan aanvullende ondersteuning voor leerlingen met een R/R/S-achtergrond (zie Tabel 19).

Vrijwel niemand geeft aan dat dit helemaal niet nodig is. Het meest genoemde antwoord is 'enigszins nodig'. Ten aanzien van de leerlingen met een Roma-achtergrond wordt dit het meest nodig geacht: 50% (3 van de 6 respondenten) geven aan dit het zeer nodig of noodzakelijk is.

Over het algemeen vinden respondenten dat leerlingen met een Roma-achtergrond de grootste behoefte aan aanvullende ondersteuning hebben.

Tabel 19 "In hoeverre is er volgens u behoefte aan aanvullende ondersteuning voor uw leerlingen met een culturele R/R/S-achtergrond?"

Culturele achtergrondtype	Helemaal niet nodig	Een beetje nodig	Enigszins nodig	Zeer nodig	Uiterst noodzakelijk
Roma (N=6)	0%	17%	33%	33%	17%
Sinti (N=6)	0%	17%	67%	17%	0%
Reizigers (N=3)	0%	33%	67%	0%	0%
Gemengde groep (N=7)	14%	14%	71%	0%	0%

Respondenten zijn gevraagd hun antwoorden toe te lichten. Genoemd wordt dat er sterke behoefte is aan extra ondersteuning op het gebied van technisch lezen, het versterken van de woordenschat en in mindere mate rekenen. Respondenten geven in de open antwoorden ook aan dat er vraag is naar extra middelen om bijvoorbeeld een onderwijsassistent in te zetten, zodat kinderen extra aandacht kunnen krijgen tijdens het reguliere onderwijs.

Aanvullend hierop zijn betrokkenen in het vragenlijstonderzoek gevraagd hoe zij de huidige onderwijsondersteuning voor leerlingen met een R/R/S of gemengde achtergrond beoordelen (zie Tabel 20). De meerderheid van de respondenten beoordeelt de huidige onderwijsondersteuning voor deze groepen leerlingen als "Goed". Enkele respondenten ervaren de ondersteuning als "Matig".

Tabel 20 "Hoe beoordeelt u de huidige onderwijsondersteuning voor leerlingen met een R/R/S, gemengde of onbekende achtergrond op uw school/scholen?"

Culturele achtergrondtype	Uitstekend	Goed	Matig	Slecht	Zeer slecht
Roma (N=6)	0%	67%	33%	0%	0%
Sinti (N=6)	0%	67%	33%	0%	0%
Reiziger (N=3)	0%	67%	33%	0%	0%
Gemengde groep (N=7)	0%	71%	29%	0%	0%

Respondenten zijn opnieuw gevraagd hun antwoorden toe te lichten. Uit deze toelichting maken we op dat respondenten subsidies een effectieve manier vinden om extra ondersteuning te bekostigen. Deze subsidies hebben geleid tot het begeleiden van kleine groepjes leerlingen, opbouw van meer expertise onder leerkrachten en betere algehele ondersteuning van deze leerlingen en hun ouders. Ook intensieve samenwerkingen met de peuterspeelzaal dragen volgens respondenten bij aan een goede

taalontwikkeling en een doorlopende leerlijn van peuters naar kleuters. Wel geven de respondenten aan dat de financiële middelen beperkt zijn, waardoor er soms keuzes moeten worden gemaakt die ten koste kunnen gaan van de begeleiding voor andere leerlingen. Meerdere respondenten noemen dat de onderwijsondersteuning voor R/R/S-leerlingen hetzelfde is als voor andere leerlingen, ongeacht hun achtergrond. Tot slot geven meerdere respondenten in de toelichting aan dat verzuim een groot probleem is en het onvoldoende lukt om ouders hierop aan te spreken. Verzuim wordt gezien als een belangrijk probleem dat eerst moet worden aangepakt voordat aan onderwijsondersteuning kan worden gedacht.

Om inzicht te krijgen in de manier waarop onderwijsondersteuning anders of beter kan worden vormgegeven, zijn respondenten gevraagd welke aandachtspunten zij tegenkomen bij het verzorgen van onderwijsondersteuning aan leerlingen met R/R/S-achtergrond (zie Tabel 21). Meest genoemd als aandachtspunt is de culturele kloof, vooral bij leerlingen met een Roma- en Sinti-achtergrond. Ook sociaal-emotionele uitdagingen en het gebrek aan cultureel sensitieve leermiddelen en lesmaterialen worden relatief vaak genoemd. Taalbarrières lijken vooral een aandachtspunt bij leerlingen met een Roma-achtergrond. Tot slot worden culturele misverstanden of vooroordelen vooral genoemd bij leerlingen met een Roma- of Sinti-achtergrond. Voor leerlingen met een reizigers-, of gemengde achtergrond lijken minder specifiek gerapporteerde aandachtspunten voor te komen.

Tabel 21 “Welke van de volgende aandachtspunten komt u tegen bij het verzorgen van onderwijsondersteuning aan leerlingen met een culturele achtergrond van R/R/S?”

Aandachtspunt	Roma (N=6)	Sinti (N=6)	Reizigers (N=3)	Gemengd (N=7)
Een gebrek aan cultureel sensitieve leermiddelen en lesmaterialen die aansluiten bij de achtergrond van deze leerlingen.	50%	67%	67%	29%
Taalbarrières (met zowel leerlingen als ouders/verzorgers)	67%	50%	33%	30%
Cultuurkloof (met zowel leerlingen als ouders/verzorgers)	100%	100%	67%	57%
Sociaal-emotionele uitdagingen, zoals gevoelens van discriminatie, gepest worden, isolatie	83%	33%	33%	29%
Een gebrek aan betrokkenheid van ouders of verzorgers	50%	33%	33%	29%
Onvoldoende training of ondersteuning voor leerkrachten om effectief om te gaan met de behoeften van deze leerlingen.	50%	33%	33%	29%

Financiële beperkingen die het moeilijk maken om extra ondersteuning of programma's voor deze leerlingen te bieden.	17%	17%	0%	14%
Culturele misverstanden of vooroordelen die de effectiviteit van onderwijssteuning voor deze leerlingen belemmeren.	50%	67%	33%	29%
Personeelstekorten	33%	17%	0%	29%
Anders, namelijk....	0%	0%	0%	14%

Ook tijdens de interviews is stilgestaan bij de vraag welke aandachtspunten men tegenkomt bij het verzorgen van onderwijssteuning aan leerlingen met een R/R/S-achtergrond. In dit kader krijgen we opnieuw veel terug dat veel leerlingen te maken hebben met taalproblemen, een beperkte woordenschat of niet goed kunnen lezen. Zo geeft een schoolleider aan: *“Onderwijsinhoudelijk is taal (beperkte woordenschat) het grootste probleem. Mondelinge taal en redenering gaat wel echt heel goed. Ze zijn mondig, maar dat wil niet zeggen dat hun woordenschat groot is. Er wordt niet voorgelezen, dat zit niet in de cultuur.”* Veel aandacht gaat volgens betrokkenen toe naar het bieden van aanvullende taalondersteuning.

In de interviews geven meerdere respondenten aan het een uitdaging te vinden dat culturele normen en waarden onder R/R/S-gezinnen omtrent gedrag en leerplicht geregeld kunnen afwijken van die van de school. Betrokkenen noemen dat thuis veelal andere regels gelden dan op school, en thuis ook vaak een andere mate van zelfstandigheid wordt verwacht (denk aan zelfstandig een jas uit doen, veters strikken, naar de wc gaan) dan op school. Veel respondenten constateren dan ook gedragsproblemen bij een deel van hun R/R/S-leerlingen. Een schooldirecteur noemt in de interviews: *“Wij zijn op onze school de maatschappij. Alles wat in de maatschappij gebeurt, gebeurt ook op school, dus alle mooie en alle minder mooie dingen.”*

Ook noemt één respondent in dit kader dat een aantal ouders waar hij contact mee heeft leerplicht “flauwekul” vinden. Evenals in het vragenlijstonderzoek blijkt ook uit de interviews dat verzuim dan ook een grote complicerende factor is in het bieden van passende onderwijssteuning: *“Eigenlijk vinden veel van de gezinnen leerplicht onzin. Dit maakt de kans groter dat ze hun kinderen thuis houden. (...) Als ouders tegen hun kind zeggen: ‘je hoeft niks te doen waar je geen zin in hebt’, vraagt dat veel tijd en energie van leerkrachten om daar tegenin te gaan.”* Een andere betrokkene noemt in dit kader dat het vinden van een balans tussen het naleven van regels en meebewegen met behoeften van ouders een behoorlijke uitdaging is: *“Laatst wilde een ouder 3 dagen verlof voor een bruiloft. Dat verlof heb ik niet toegekend, want kinderen hebben maar recht op 1 dag verlof. De ouders hadden dat niet verwacht, dus kwamen we tegenover elkaar te staan. Het winnen van goodwill bij deze ouders was een proces. (...) Ik wilde niet het vertrouwen in ouders snel kwijt zijn, dus wilde ik meebewegen. Aan de andere kant ben ik de directeur en moet ik me aan regels houden.”*

Bijzondere bekostigingsregeling

Aan de respondenten is gevraagd of zij het passend vinden dat er een bijzondere bekostigingsregeling is voor leerlingen met een Roma- of Sinti-achtergrond bovenop de ondersteuning vanuit het onderwijsachterstandenbeleid (OAB). 15 respondenten beantwoordden deze vraag. Uit de gegevens blijkt dat de meerderheid van de respondenten (67%) het passend vindt dat er een bijzondere bekostigingsregeling is voor leerlingen met een Roma- of Sinti-achtergrond. Een kleiner percentage (13%) vindt dit niet passend. Een iets groter groot percentage (20%) geeft aan het niet te weten.

We hebben respondenten gevraagd hun antwoordkeuze toe te lichten. Meerdere respondenten benadrukken dat de doelgroep extra ondersteuning nodig heeft. Dit kan te maken hebben met specifieke behoeften die deze leerlingen hebben, zoals aanvullende hulp bij lees- en spellingvaardigheden, of een intensievere begeleiding. Enkele respondenten wijzen op afwijkende waarden en normen binnen deze groepen, en dat deze leerlingen vaak langdurige en intensieve begeleiding nodig hebben die extra inspanning van leerkrachten en schoolleiding vereisen. Volgens hen kan een bijzondere bekostigingsregeling de extra tijd en energie die nodig zijn voor deze leerlingen goed opvangen. Ook geven respondenten aan dat de extra middelen helpen bij het vormen van kleinere groepen die bijvoorbeeld naar ondersteuningsbehoefte worden gevormd, en het bieden van individuele ondersteuning, waarmee de belasting op groepsleerkrachten vermindert.

Twee respondenten geven aan een bijzondere bekostigingsregeling niet passend te vinden voor leerlingen met een Roma- of Sinti-achtergrond bovenop de ondersteuning vanuit het onderwijsachterstandenbeleid. Ze geven verschillende redenen op. Een respondent deelt zorgen over de effectiviteit van dergelijke regelingen: *“Dit is zo gering en wordt niet 100% ingezet voor deze doelgroep.”* Een andere respondent ziet vooral nadelen van het plaatsen van leerlingen in een uitzonderingspositie. Respondenten die hebben aangegeven de bijzondere bekostigingsregeling niet (meer) passend te vinden zijn gevraagd naar een alternatief. Eén respondent heeft deze vraag beantwoord en geeft aan dat het belangrijk is om te kijken naar de behoeftes van verschillende scholen en op basis van deze behoeftepeiling te bepalen wat nodig is om het goede te doen voor leerlingen.

Omdat de bekostigingsregeling officieel alleen bedoeld is voor leerlingen met een Roma- of Sinti-achtergrond, stelden we respondenten de vraag of bijzondere bekostiging ook voor leerlingen met een reizigersachtergrond aangevraagd zou moeten kunnen worden. 20% van de respondenten die deze vraag beantwoordt vindt dit inderdaad passend. Eenzelfde percentage van de respondenten is van mening dat bijzondere bekostiging niet aangevraagd zou moeten worden voor leerlingen met een reizigersachtergrond (20%). Iets meer dan helft (53%) van de respondenten die deze vraag beantwoordt heeft geen mening over dit onderwerp.

Respondenten die aangeven dat de regeling ook beschikbaar zou moeten zijn voor leerlingen met een reizigersachtergrond geven aan dat ook deze doelgroep extra zorg nodig heeft en langzaam in verandering komt. Twee respondenten die aangeven dat deze regeling niet voor leerlingen met een reizigersachtergrond bedoeld zou moeten zijn geven aan dat zij de noodzaak niet voelen voor het uitbreiden van de bekostigingsregeling, omdat leerlingen met een reizigersachtergrond zich *“Over het algemeen gewoon onderdeel van de wijk voelen*, of omdat er veel minder grote, culturele verschillen spelen bij deze groep leerlingen. Eén respondent maakt gebruik van de antwoordoptie ‘Anders, namelijk...’ en geeft aan dat de bekostigingsregeling wel gebruikt zou moeten kunnen worden voor een deel van de leerlingen met een reizigersachtergrond, maar niet voor allemaal: *“We zien ook een groep kinderen die zich prima ontwikkelt.”*

Betrokkenen vanuit het onderwijs zijn gevraagd of hun organisatie wel of geen bijzondere bekostiging heeft aangevraagd voor de onderwijsondersteuning aan kinderen met een Roma- of Sinti-achtergrond. 9 van de 15 (60%) betrokkenen die deze vraag beantwoordt geeft aan dit inderdaad te hebben gedaan. 40% van deze groep deed dit niet. De schoolbetrokkenen die we in de interviews spreken maken allemaal gebruik van de bijzondere bekostigingsregeling.

Respondenten uit het vragenlijstonderzoek die gebruik maakten van de bijzondere bekostigingsregeling zijn gevraagd naar de programma's of maatregelen die zij van bekostiging hebben ingezet (Zie Tabel 22). Uit de antwoorden maken we op dat taalondersteuning het meest wordt ingezet, vooral voor leerlingen met een Roma- of Sinti-achtergrond. Ook wordt bijzondere bekostiging regelmatig ingezet voor extra personeel of de inzet van een brugfunctionaris. Hoewel de bekostigingsregeling officieel niet bedoeld is voor leerlingen met een reizigersachtergrond, lijkt deze wel door in ieder geval één school wel voor deze groep leerlingen te zijn ingezet.

Tabel 22 “Welke van de volgende programma's of maatregelen heeft uw organisatie van deze bijzondere bekostiging ingezet voor leerlingen met een R/R/S-achtergrond? (Let op: er zijn meerdere antwoorden mogelijk)”

Programma	Roma (N=5)	Sinti (N=4)	Reizigers (N=2)	Gemengd (N=6)
Inzet van extra ondersteunend /gespecialiseerd personeel	80%	75%	50%	33%
Inzet brugfunctionaris	40%	50%	50%	33%
Aankoop lesmateriaal	20%	25%	0%	17%
Taalondersteuning	60%	50%	50%	67%
Voor-/vroegschoolse ondersteuning	40%	50%	50%	50%
Ouderprogramma's	0%	25%	0%	0%
Opvoedondersteuning	20%	25%	0%	17%
Klassenverkleining	20%	25%	50%	0%
(Bijles)programma's buiten schooltijd	0%	0%	0%	0%
Anders, namelijk....	0%	0%	0%	0%
We hebben (nog) geen programma's of maatregelen ingezet	0%	0%	0%	0%

Ook in de interviews leggen respondenten uit hoe zij maatregelen effectief hebben ingezet en delen zij goede voorbeelden van hun aanpak. Zo schetst één betrokkene de toegevoegde waarde van meer ondersteunend personeel: “Als één van de kinderen tijdens de pauze bij een opstootje is betrokken dan moet er naast de surveillant een extra leerkracht of ondersteuner komen om groepen kinderen uit elkaar te trekken. De ene leerkracht moet het conflict oplossen en de andere moet de groep uit elkaar halen.”

Ook biedt het aannemen van extra ondersteunend personeel volgens meerdere betrokkenen de mogelijkheid om maatwerkondersteuning te faciliteren voor R/R/S-leerlingen en gezinnen die dit nodig hebben. Een van de schooldirecteuren die we spreken schetst een situatie waarbij een leerling stelselmatig te laat kwam, maar met behulp van persoonlijke begeleiding wel weer naar school kwam: “We hadden een Sinti meisje dat met grote regelmaat te laat kwam. Bij navraag bleek dat het meisje zelf op moest staan en zelf ontbijt moest maken. De ouders lagen dan nog te slapen. We hebben met de

ouders afgesproken dat, als het kind om 8.45 uur nog niet op school was, een onderwijsassistent naar het huis wandelde en het kind op kwam halen. Dat doen we al een paar jaar en werkt goed: het kind komt nu meestal op tijd en anders halen we het op."

Eén van de betrokkenen die de bekostigingsregeling onder andere inzette voor klassenverkleining schetst in de interviews de duidelijke meerwaarde van deze maatregel: *"We zien dat werkdruk nu te behappen is voor de leerkrachten. Er is veel inzet nodig vanuit de leerkrachten voor specifiek deze doelgroepen. Kleinere klassen zorgen ervoor dat leerkrachten meer tijd hebben om deze kinderen aandacht te geven."*

Ook de inzet van gedrags- of R/R/S-experts wordt genoemd als succesvolle interventie. Een expert kan volgens de geïnterviewden goed advies geven aan personeel dat op zoek is naar handvatten in het omgaan met probleemleerlingen, of aan ouders. Eén van de respondenten benoemt daarbij wel dat het belangrijk is dat deze gedragsdeskundige/expert vast onderdeel van de school is: *"De vertrouwensband met ouders is cruciaal. Het helpt niet als een deskundige van een externe organisatie, zoals een samenwerkingsverband komt."* Een andere respondent noemt als voorwaarde voor expertiseopbouw het hebben van een 'steady' team: *"Docenten moet leren feeling te krijgen met deze gemeenschap. Leren wat je wel en niet moet doen. (...) Bijvoorbeeld niet je boodschap mooi aankleden - want daar houden ze niet van - maar gewoon zeggen waar het op staat. (...) Of bij een huisbezoek je schoenen uitdoen voordat je de wagen betreedt. Je hebt tijd nodig om je dat soort dingen eigen te maken en van een expert te leren."*

Een betrokkene geeft aan de aanvullende bekostiging te hebben gebruikt voor de inzet van aanvullende taalondersteuningsprogramma's. Deze zijn volgens haar effectief gebleken in het verbeteren van de taalvaardigheid van de R/R/S-leerlingen op haar school.

Toekomst

Respondenten zijn gevraagd welke soorten ondersteuning in de toekomst het meest effectief zijn voor onderwijs aan leerlingen met een R/R/S-achtergrond. Meest genoemde ondersteuningsvormen in dit kader zijn: extra ondersteunend personeel, voor-/vroegschoolse ondersteuning, inzetten op ouderbetrokkenheid. Ook noemt een deel van de respondenten het aanstellen van een brugfunctionaris, meer inzet op peuterwerk, en taalondersteuning als effectieve vormen van ondersteuning voor de toekomst. De aankoop van lesmateriaal en de inzet van extra opvoedondersteuning worden aanzienlijk minder genoemd.

Tabel 23 "Welke soorten ondersteuning zouden volgens u in de toekomst het meest effectief zijn voor onderwijs aan leerlingen met een R/R/S-achtergrond? (van meest naar minst genoemd)" (N=14)

Type ondersteuning	Percentage
Inzet van extra ondersteunend personeel	53%
Voor-/vroegschoolse ondersteuning	53%
Inzetten op ouderbetrokkenheid en -ondersteuning (ouderprogramma's of helpdesk)	53%
Aanstellen van een brugfunctionaris	47%
Inzetten op peuterwerk	47%
Taalondersteuning	47%
Culturele sensitiviteitstraining voor leraren	27%
Aanvullende ondersteuning op cognitief vlak	27%

Sociaal-emotionele ondersteuning	27%
Versterken samenwerking met lokale gemeenschappen en organisaties	33%
Individuele begeleiding en mentoring	20%
Aankoop lesmateriaal	13%
Opvoedondersteuning	13%
Bijlesprogramma's	0%
Anders, namelijk...	0%
Ik heb geen wensen voor extra ondersteuning	0%

Tot slot zijn respondenten gevraagd hoe scholen beter kunnen worden ondersteund bij het benutten van extra bekostiging voor leerlingen met een R/R/S-achtergrond (zie Tabel 24). De meerderheid van de respondenten pleit voor meer flexibiliteit in de besteding van bekostiging, wat suggereert dat de huidige regels mogelijk als beperkend worden ervaren (door het ministerie zijn overigens geen eisen gesteld aan de bekostiging, mogelijk wordt dit door het schoolbestuur of de directie gesteld).

Tabel 24 "Hoe kunnen scholen beter worden ondersteund bij het benutten van extra bekostiging voor leerlingen met een R/R/S-achtergrond? (N=), van meest naar minst genoemd" (N=15)

Type ondersteuning	Percentage
Meer flexibiliteit in de besteding van bekostiging	57%
Toegang tot professionele ontwikkeling voor leraren	29%
Betere samenwerking tussen scholen en gemeenschapsorganisaties	36%
Meer ondersteuning is niet nodig	14%
Weet ik niet	7%
Meer richtlijnen en ondersteuning van de overheid	7%
Anders, namelijk...	0%

Ook in de interviews is stilgestaan bij de vraag welke vormen van ondersteuning in de toekomst effectief zouden zijn. Een veelgehoorde wens uit de interviews is een om meer in te zetten op het contact tussen ouders en scholen. Respondenten merken dat het cruciaal is om ouders serieus te nemen en hen actief te betrekken bij het onderwijsproces en de keuzes die daarbinnen worden gemaakt. Dit kan volgens hen door maatwerk te bieden (denk aan: verwachtingen omtrent leerlingen bijstellen en ondersteuning aan te bieden waar nodig), korte lijntjes te onderhouden en in gesprek te blijven met de ouders zonder te snel in een hulpverlenende rol te schieten. Eén van de netwerkconsulenten die we spreken in de interviews benadrukt dat effectieve ondersteuning begint met voortdurende betrokkenheid en eerlijkheid over wat mogelijk is: *"Succes ligt erin dat je vanaf het begin in beeld bent en constant betrokken bent."* Deze aanpak voorkomt dat ouders zich buitengesloten voelen en zorgt ervoor dat zij beter kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van hun kinderen. Het verbeteren van contact met ouders is volgens hen een proces van vallen en opstaan. Zo noemt een schooldirecteur als voorbeeld: *"Wij zijn een paar jaar geleden gestart met een werkgroep met school, R/R/S ouders en 'burger'ouders. Deze werkgroep had onder andere als doel om elkaar beter te leren kennen. Burgermoeders waren heel erg van de planning en vergaderen, de R/R/S-ouders niet. Dit bracht frictie. We hebben de werkgroep ontbonden en organiseren als alternatief nu spelletjesochtenden om elkaar beter te leren kennen."*

Ook brugfunctionarissen en sleutelfiguren zouden volgens veel van de geïnterviewden in de toekomst een belangrijke sleutelrol kunnen vervullen in het ondersteunen van leerlingen met een R/R/S-achtergrond. Meerdere betrokkenen geven in de interviews aan dan ook op zoek te zijn naar een

contactpersoon die als brug kan functioneren tussen school en gemeente en de R/R/S-gemeenschap(en) waar zij mee te maken hebben (*“Een brugfiguur die in aanzien staat bij de gemeenschap, namens hen het woord kan voeren en waarmee de school kan sparren over hoe dingen aan te pakken.”*). Betrokkenen geloven daarnaast dat brugfunctionarissen zich goed kunnen richten op het ondersteunen bij gelijke kansen, sociale inclusie en talentontwikkeling. Wel is het volgens betrokkenen belangrijk dat deze professionals de tijd krijgen om de gemeenschap te leren kennen en relaties op te bouwen. Bovendien moeten brugfunctionarissen goed kunnen laveren tussen de belangen van school en die van de ouders.

Betrokkenen noemen dat ook in de toekomst het bieden van maatwerk voorop blijft staan. Dit kan variëren van het persoonlijk begeleiden van ouders tot het bieden van op maat gesneden ondersteuning die aansluit bij de behoeften van de leerlingen. Dit soort flexibiliteit en voortdurende betrokkenheid blijkt essentieel voor het opbouwen van vertrouwen en het bevorderen van een positieve schoolervaring. Het aannemen van voldoende ondersteunend personeel is hiervoor cruciaal.

De geïnterviewden belichten tot slot nog enkele knelpunten, zoals het gebrek aan zicht op specifieke schoolresultaten door AVG-regelgeving en de problemen met de wens voor meer effectieve communicatie tussen ondersteuningspartijen. Een betrokkene vanuit een gemeente noemt bijvoorbeeld dat de communicatie tussen lokale zorgpartijen (school, leerplicht, jeugdzorg) niet lekker verloopt: *“Er wordt niet altijd goed afgestemd. De school vult voor leerplichtambtenaar bijvoorbeeld te veel in hoe ze zouden moeten werken of wat ze zouden moeten doen met een R/R/S-gezin. Dat leidt tot wrijving en onbegrip tussen partijen onderling.”*

2.4 Voortgezet onderwijs

Om antwoord te geven op onderzoeksvraag 4: “In welke mate is aanvullende ondersteuning nodig in het voortgezet onderwijs voor kinderen met een R/R/S-achtergrond?” vroegen we betrokkenen in de interviews te reflecteren op de onderwijssituatie in het VO. We vatten de bevindingen uit de gesprekken hieronder samen.

Warme overdracht

Respondenten die zicht hebben op de onderwijssituatie van R/R/S-leerlingen in het vo geven aan dat een warme overdracht tussen po en vo van groot belang is. Vooral wanneer sprake is van een grote middelbare school waar veel R/R/S-leerlingen naartoe gaan na het afronden van de basisschool zien we dat er overdrachtsgesprekken plaatsvinden tussen directies, rectoren, leerkrachten, afdelingshoofden, intern begeleiders en kwaliteitscoördinatoren van beide organisaties. Betrokkenen stemmen hierin zorgvuldig af welke zorgvragen rond een leerling of gezin spelen, en wat aandachtspunten voor de toekomst zijn. Op die manier kan de vo-organisatie zo effectief mogelijk voortbouwen op de gezette stappen in het po.

Persoonlijke begeleiding

In het vo zouden volgens meerdere respondenten sleutelfiguren en netwerkconsulenten een cruciale rol kunnen spelen in het bieden van sociaal-emotionele ondersteuning wanneer leerlingen obstakels ervaren op de school of hun motivatie om door te leren afneemt. Het bieden van extra sociaal-emotionele ondersteuning kan helpen bij de motivatie van leerlingen om door te leren, de betrokkenheid van de leerlingen bij de opleiding, en het opvangen van de overgang van basisschool naar middelbare school. Een betrokkene stelt voor om hiervoor bijvoorbeeld een vo-(wijk)consulent op een middelbare school in te zetten, die naast het ondersteunen van leerlingen ook vragen van ouders kan beantwoorden. Volgens de respondenten is het belangrijk dat deze consulenten niet pas ingrijpen

wanneer een leerling dreigt uit te vallen, maar juist preventief aan de slag gaan met de jongere: *“Ik gun dit aan alle R/R/S-jongeren die vastlopen op relatief kleine vraagstukken.”*

Verschillende betrokkenen geven daarnaast aan dat het nuttig zou zijn om in het voortgezet ondersteunend personeel in te zetten dat begeleiding biedt aan R/R/S-leerlingen die moeite hebben met ‘leren leren’ (bijvoorbeeld als zij thuis niet worden geholpen met huiswerk).

Voorbeeldfunctie en rolmodellen

Er is volgens meerdere respondenten die we in de interviews spreken dringende behoefte aan rolmodellen voor R/R/S-leerlingen op het vo, zowel binnen de wetenschap als het mbo/hbo-onderwijs. Volgens meerdere geïnterviewden is de groepsdruk vanuit R/R/S-gemeenschap om school niet belangrijk te vinden vaak groot: *“In sommige gemeenschappen worden jongeren die op hun 20^e nog naar school gaan uitgelachen. Het zou mooi zijn als je straks jongeren hebt die niet bang zijn wat de gemeenschap van ze vindt en niet achter zich hoeven te kijken.”* Wel benoemen meerdere respondenten in dit kader dat het een ontwikkelproces is waar hoogstwaarschijnlijk veel tijd overheen gaat.

Integrale aanpak

Verschillende betrokkenen benadrukken dat succesvolle ondersteuning van een leerling in het voortgezet onderwijs (vo) een brede, integrale aanpak vereist waarin onderwijs slechts een onderdeel is. Het onderwijs vormt namelijk maar een klein deel van de leefwereld van een leerling. Problemen die invloed hebben op hun schoolprestaties kunnen immers ook voortkomen uit andere aspecten van hun leven, zoals een onveilige thuissituatie. *“Je moet veel breder gaan kijken dan onderwijs. Als thuis de situatie niet veilig is, dan zijn leerlingen erg kwetsbaar voor bijvoorbeeld loverboys. Dit gaat terug naar de randvoorwaarden die er moeten zijn voordat er überhaupt aan onderwijs kan worden gedacht.”* Dit laat zien dat eerst aan bepaalde basisvoorwaarden voldaan moet worden, zoals een veilige thuissituatie, voordat er effectief onderwijs kan plaatsvinden.

Om leerlingen goed te ondersteunen, is het volgens betrokkenen daarom essentieel dat het onderwijs samenwerkt met andere maatschappelijke instanties. Deze integrale aanpak, waarbij onderwijs en zorgorganisaties hun inspanningen op elkaar afstemmen, is een voorwaarde voor succesvolle ondersteuning van leerlingen.

Conclusie

Het ministerie van OCW wenst de onderwijsondersteuningsbehoefte van leerlingen met een reizigers, Roma- en Sinti-achtergrond (R/R/S-achtergrond) beter in beeld te krijgen. Er is daarom een onderzoek uitgevoerd naar de situatie in het basisonderwijs, en indicatief ook de voorschoolse educatie en het voortgezet onderwijs.

Er is een vragenlijst uitgezet onder het OWRS-netwerk en aanvullend bij overige GOA/VVE-ambtenaren en overige scholen met Roma- of Sinti-leerlingen. De vragenlijst is ingevuld door 93 betrokkenen, voor het overgrote deel uit het OWRS-netwerk. Dit is een netwerk van zo'n 150 deelnemers die in hun professie te maken hebben met het onderwijs aan deze kinderen (GOA-beleidsmedewerkers, leerplicht/RMC-medewerkers, netwerkconsulenten, schooldirecteuren, bestuurs- en samenwerkingsverbandvertegenwoordigers en overige betrokkenen). Aanvullend zijn verdiepende interviews afgenomen, bij 12 directeuren, IB-ers en netwerkconsulenten en bij 6 betrokkenen met Sinti-achtergrond. Bij het onderzoek is een klankbordgroep betrokken met drie externe experts.

Vooraf

De leerlingen met een R/R/S-achtergrond wonen verspreid over zeer veel locaties, vaak in kleinere of middelgrote gemeenten in Nederland. Door de landelijke en lokale overheden is er in de afgelopen decennia ingezet op decentralisatie en het inrichten van kleinere woonwagencentrales binnen de gemeente. Daardoor is er steeds meer sprake van spreiding van kinderen over meer wijken en scholen, waardoor er minder leerlingen op eenzelfde school zitten dan voorheen.

Er is geen persoonsregistratie op deze 'culturele achtergrond', gezien de (oorlogs)historie zeer begrijpelijk. Het is daardoor wel enigszins complexer om onderzoek te doen naar bijvoorbeeld de onderwijspositie en onderwijsondersteuningsbehoefte van de kinderen. Betrokkenen van buiten de scholen geven in het onderzoek ook geregeld aan weinig zicht hierop te hebben. Het is in dergelijk onderzoek belangrijk om ook de perspectieven van de 'onderzoeksdoelgroep' mee te nemen. Onder de OWRS-respondenten bevinden zich enkele respondenten die zelf een R/R/S-achtergrond hebben. Een lid van het onderzoeksteam en een lid van de klankbordgroep hebben een Sinti-achtergrond en er is een zestal betrokkenen met Sinti-achtergrond geïnterviewd. We hopen daardoor dat ook het perspectief van de betrokkenen zelf naar voren komt in deze rapportage.

In het onderzoek hebben we betrokkenen gevraagd om inschattingen te maken van de onderwijsondersteuningsbehoefte van leerlingen met R/R/S-achtergrond.

Onder de term ondersteuningsbehoefte verstaan wij het volgende: sociaal-emotionele ondersteuning, ondersteuning in basisvaardigheden, cultureel sensitieve ondersteuning (erkenning en waardering van culturele achtergrond, aanpakken culturele stereotypen reizigers/Roma-cultuur), praktische ondersteuning (toegang onderwijsvoorzieningen), ondersteuning in de overgang tussen onderwijsniveaus of -systemen, ondersteuning rondom discriminatie en vooroordelen, en het bijspijkeren na (langdurig) verzuim.

Respondenten doen uitspraken over de situatie van de kinderen in hun school, hun gemeente of hun regio. Situaties die sterk van elkaar kunnen verschillen. Sowieso per individu en per gezin, maar ook per school, herkomst-achtergrond en gemeente en regio.

We splitsen de antwoorden uit voor kinderen met een R/R/S-achtergrond.

De leerlingen met een reizigers-achtergrond

De leerlingen met een reizigersachtergrond wonen, op enkele grote woonwagenlocaties na (o.a. Groningen, Emmen, Vaassen), behoorlijk verspreid over een groot aantal gemeenten in Nederland. Er zijn dan ook enkele scholen die relatief veel kinderen met een reizigersachtergrond opvangen (het grootste deel van hun leerlingpopulatie) en veel meer basisscholen met een klein aantal leerlingen met een reizigersachtergrond. Door de wijziging in beleid van bekostiging hebben deze scholen veel minder formatie dan in het verleden, waar door de respondenten soms op wordt gewezen. De meeste kinderen zijn van huis uit Nederlandstalig.

Wat betreft de onderwijspositie het volgende.

Circa 30-40% van de respondenten geeft aan dat de situatie van leerlingen met een reizigersachtergrond op hun school/gemeente/regio niet veel afwijkt van die van oab-doelgroepkinderen in het algemeen (kinderen met een lage SES-achtergrond (sociaal Economische Status)). Dat geldt voor onderwijsindicatoren als de deelname aan voorschoolse educatie, het verzuim in het basisonderwijs, de mate van deelname aan speciaal onderwijs/gespecialiseerd onderwijs en het taal/leesvaardigheidsniveau Nederlands. De overige 60-70% geeft aan dat de situatie van leerlingen met een reizigersachtergrond in hun school/gemeente/regio relatief (enigszins) ongunstiger is.

Er is een grote spreiding in antwoorden op de vraag in welke mate kinderen zich thuis voelen op school (de bevraging is niet uitgesplitst naar R/R/S). Een kwart van de respondenten meent dat de kinderen zich helemaal thuis voelen op school. Driekwart van de respondenten dus niet, variërend van hooguit 'tamelijk thuis voelend, tot 'niet thuis voelen'. Discriminerende ervaringen (zowel door onderwijspersoneel als door andere leerlingen) zijn een belangrijk onderdeel hiervan, naast cultuurverschillen en communicatieproblemen tussen thuis en op school.

Een grote meerderheid van de respondenten geeft aan dat leerlingen met een R/R/S-achtergrond zich niet altijd gelijk behandeld voelen ten opzichte van andere leerlingen. Ouders uiten regelmatig zorgen hierover op school (al dan niet begrepen door de school).

Over de onderwijsondersteuningsbehoefte het volgende (beantwoord door alleen de 'betrokkenen uit het onderwijs die met leerlingen met een reizigersachtergrond te maken hebben'; N=10)¹⁷:

In de helft van de reacties wordt aangegeven dat de onderwijsondersteuningsbehoefte even groot is als bij andere OAB-kinderen, de overige helft geeft aan dat deze iets groter is. Er is ook gevraagd naar op welke gebieden die onderwijsondersteuning nodig zou zijn: daarbij worden feitelijk alle bovengenoemde onderscheiden vormen van onderwijsondersteuning genoemd.

In hoeverre is er behoefte aan aanvullende ondersteuning? In 7 van de 10 reacties wordt aangegeven dat dit enigszins nodig is, 2 reacties 'een beetje' en 1 reactie 'niet nodig'.

Bij 2/3e van de reacties wordt de huidige ondersteuning als goed beoordeeld, een derde als matig.

In het algemeen wordt verzuim regelmatig benoemd als belangrijkste thema. Regelmatig is daarbij opgemerkt dat ouders relatief vaker minder belang lijken te hechten aan het naar school gaan en behalen van diploma's (relatief minder dan bij OAB-ouders met een migratie-achtergrond).

Er is ook gevraagd naar wat men van een eventuele extra bekostigingsregeling voor scholen met leerlingen met een reizigersachtergrond vindt (die dus een aantal jaar geleden is afgeschaft). Voor het merendeel heeft men daar geen mening over. Er zitten voor- en nadelen aan, waarvan men er een aantal benoemt.

In de alinea hieronder over 'Onderwijsondersteuning algemeen' beschrijven we wat de respondenten de meest effectieve vormen van ondersteuning vinden.

¹⁷ We hebben hier de antwoorden over kinderen van reizigers en de gemengde groep samengevoegd.

De leerlingen met een Sinti-achtergrond

De leerlingen met een Sinti-achtergrond zijn vooral woonachtig in kleinere gemeenten in het zuiden van het land. Zij wonen vaak op middelgrote kampjes bij elkaar en/of in reguliere 'burgerwoningen'. De thuistaal is soms het Romanes, soms Nederlands en soms beide.

Wat betreft de onderwijspositie het volgende.

Circa 20% van de respondenten geeft aan dat de situatie van leerlingen met een Sinti-achtergrond op hun school/gemeente/regio niet veel afwijkt van die van oab-doelgroepkinderen in het algemeen (kinderen met een lage SES-achtergrond (Sociaal Economische Status)). Dat geldt voor onderwijsindicatoren als de deelname aan voorschoolse educatie, het verzuim in het basisonderwijs, de mate van deelname aan speciaal onderwijs/gespecialiseerd onderwijs, het taal/leesvaardigheidsniveau Nederlands van de NT2-kinderen. De overige 80% geeft aan dat de situatie van leerlingen met een Sinti-achtergrond in hun school/gemeente/regio relatief ongunstiger is, soms veel ongunstiger.

Er is een grote spreiding in antwoorden op de vraag in welke mate leerlingen zich thuis voelen op school (vraag is niet uitgesplitst naar R/R/S). Een kwart van de respondenten meent dat de leerlingen zich helemaal thuis voelen op school. Driekwart van de respondenten dus niet, variërend van hooguit 'tamelijk thuis voelend, tot 'niet thuis voelen'. Discriminerende ervaringen (zowel door onderwijspersoneel als door andere leerlingen) zijn een belangrijk onderdeel hiervan, naast cultuurverschillen en communicatieproblemen tussen thuis en op school.

Een grote meerderheid van de respondenten geeft aan dat leerlingen met een R/R/S-achtergrond zich niet altijd gelijk behandeld voelen ten opzichte van andere leerlingen. Ouders uiten regelmatig zorgen hierover op school (al dan niet begrepen door de school). In de in dit rapport beschreven casusbeschrijvingen van betrokkenen met een Sinti-achtergrond komt dit 'niet thuis voelen' en 'vervelende ervaringen' concreet aan bod; dit kan sterk doorwerken op de verdere schoolloopbaan. Over de onderwijsondersteuningsbehoefte het volgende (beantwoord door de 'betrokkenen uit het onderwijs die met kinderen met een Sinti-achtergrond te maken hebben'; N=6)¹⁸:

Bij 2/3^e van de reacties wordt aangegeven dat de onderwijsondersteuningsbehoefte iets groter is dan bij andere OAB-kinderen, 1/3^e geeft aan 'aanzienlijk groter'. Er is ook gevraagd naar op welke gebieden die onderwijsondersteuning nodig zou zijn: daarbij worden feitelijk alle onderscheiden gebieden genoemd. In hoeverre is er behoefte aan aanvullende ondersteuning? In 4 van de 6 reacties wordt aangegeven dat dit 'enigszins nodig' is, 1 reacties 'een beetje nodig' en 1 reactie 'zeer nodig'.

Bij 2/3^e van de reacties wordt de huidige ondersteuning als goed beoordeeld, een derde als matig.

Ook voor de leerlingen met een Sinti-achtergrond worden verzuim en taal/leesvaardigheid regelmatig benoemd als belangrijkste thema.

Er is ook gevraagd of men het passend vindt dat er een extra bekostigingsregeling voor scholen met leerlingen met een Roma- of Sinti-achtergrond. Twee derde van de respondenten (N=15) geeft aan dat ze het passend vinden. De groep heeft extra ondersteuning nodig, is de meest genoemde toelichting hierbij. De financiële middelen uit de huidige extra bekostigingsregeling worden vooral ingezet voor taalondersteuning en/of soms voor extra personeel, zoals een brugfunctionaris (aldus de betrokkenen van de aanvragende scholen; N=9)).

In de alinea over 'Onderwijsondersteuning algemeen' hieronder, beschrijven we wat de respondenten de meest effectieve vormen van ondersteuning vinden.

¹⁸ We hebben hier de antwoorden over kinderen van reizigers en de gemengde groep samengevoegd.

Casus 6: Sinto (21 jaar)

“Ik voelde me vaak buitengesloten op de basisschool omdat ik Sinti was, net zoals veel Sinti dat ervaren. Ook vond ik het leren op school niet prettig. Wanneer ik uit de klas werd gehaald voor bijles, kreeg ik niet de juiste ondersteuning. Er werd niet goed geanalyseerd waar ik moeite mee had en de bijles die ik kreeg bestond vaak uit opdrachten waar ik eigenlijk geen moeite mee had. Dit frustreerde me, en het werd me niet goed uitgelegd waarom het zo ging. Hierdoor werd ik onzeker en durfde ik in de klas mijn vinger niet meer op te steken wanneer ik iets niet begreep. Ik was bang om uitgelachen te worden. Het gevoel van buitensluiting maakte dat ik niet graag naar school ging.

Na de basisschool ging ik naar de middelbare school waar ik twee jaar zat. Ook daar werd ik vaak uit de klas gehaald en had ik last van onvriendelijke docenten. Ik kreeg ook vaak de schuld van ruzies op school, zelfs als hij niet de enige betrokken leerling was. Ik werd geschorst, terwijl de andere leerling niets kreeg. Dit maakte dat ik vaak met een zwaar hart naar school ging, en ik bracht het grootste deel van mijn tijd door in de time-out-klas. Het ging niet langer zo, en mijn ouders besloten om mij naar een andere school te sturen. Helaas werd ik ook daar niet begrepen. Ik bracht zes maanden door in een time-out zonder dat mijn ouders hiervan op de hoogte waren gesteld. Toen mijn ouders erachter kwamen, hebben ze mij van school gehaald.

Uiteindelijk heb ik een nieuwe poging gedaan op een andere school. Daar kreeg ik eindelijk begrip en werd ik gezien door een leraar waarmee ik een goede band opbouwde. Maar na jaren van worsteling en gesprekken, besloot ik met mijn ouders dat ik beter af was met een andere richting. Ik kreeg vrijstelling van school en begon te werken bij het autobedrijf van mijn opa.

Wat ik graag had gezien op de basisschool en middelbare school is meer begrip vanuit de scholen en duidelijkere uitleg bij het onderwijs. Gelukkig hebben we nu vanuit de Sinti-gemeenschap een onderwijsassistente die zelf ook Sinti is en precies weet waar de kinderen staan in hun leerproces. Zij spreekt de taal en kent de achtergrond van de cultuur, wat de kinderen meer zelfvertrouwen geeft. Er zouden meer onderwijsondersteuners met een Sinti-achtergrond op scholen moeten werken waar veel Sinti-leerlingen zitten dit zou enorm helpen om succes te boeken.”

Over de leerlingen met een Roma-achtergrond

Er is een groep rondtrekkende Roma die in 1977 een verblijfsvergunning kreeg en werd verdeeld over een aantal opvanggemeenten. Veel van deze Roma-gezinnen wonen in huizen in deze 12 gemeenten, verspreid over het land. Daarnaast zijn er door de toetreding van Oost-Europese landen tot de Europese Unie, Roma die vanuit die landen naar Nederland gereisd zijn. Bij de leerlingen met een Roma-achtergrond is er op een aantal locaties in een aantal gezinnen sprake van multiproblematiek (soms criminaliteit erbij), kinderen nemen onregelmatig deel aan het onderwijs, waardoor de achterstand die er is, bij binnenkomst groter wordt.

Wat betreft de onderwijspositie het volgende. De thuistaal is meestal het Romanes, Nederlands of beide.

Circa 20% van de respondenten geeft aan dat de situatie van leerlingen met een Roma-achtergrond op hun school/gemeente/regio niet veel afwijkt van die van oab-doelgroepkinderen in het algemeen (kinderen met een lage SES-achtergrond (sociaal Economische Status)). Dat geldt voor onderwijsindicatoren als de deelname aan voorschoolse educatie, het verzuim in het basisonderwijs, de mate van deelname aan speciaal onderwijs/gespecialiseerd onderwijs, het taal/leesvaardigheidsniveau Nederlands van de NT2-kinderen. De overige 80% geeft aan dat de situatie van leerlingen met een

Roma-achtergrond in hun school/gemeente/regio relatief ongunstiger is, soms veel ongunstiger. Uit de toelichtingen komt naar voren dat de onderwijssituatie van leerlingen met een Roma-achtergrond vaker net wat zorgelijker nog wordt beschouwd dan die van kinderen met een Sinti-achtergrond.

Er is een grote spreiding in antwoorden op de vraag in welke mate leerlingen zich thuis voelen op school (vraag is niet uitgesplitst naar R/R/S). Een kwart van de respondenten meent dat de leerlingen zich helemaal thuis voelen op school, driekwart geeft aan van niet: variërend van hooguit 'tamelijk thuis voelend, tot 'niet thuis voelen'. Discriminerende ervaringen (zowel door onderwijspersoneel als door leerlingen) zijn een belangrijk onderdeel hiervan, naast cultuurverschillen en communicatieproblemen tussen thuis en op school, aldus de respondenten.

Een grote meerderheid van de respondenten geeft aan dat R/R/S-leerlingen zich niet altijd gelijk behandeld voelen ten opzichte van andere leerlingen. Ouders uiten regelmatig zorgen hierover op school (al dan niet begrepen door de school).

Over de onderwijsondersteuningsbehoefte het volgende (beantwoord door de 'betrokkenen uit het onderwijs die met leerlingen met een Sinti-achtergrond te maken hebben'; N=6)¹⁹:

Bij 2/3^e van de reacties wordt aangegeven dat de onderwijsondersteuningsbehoefte iets groter is dan bij andere OAB-kinderen, 1/6^e geeft aan 'aanzienlijk groter', 1/6^e geeft aan 'gelijk'. Er is ook gevraagd naar op welke gebieden die onderwijsondersteuning nodig zou zijn: daarbij worden feitelijk alle onderscheiden gebieden genoemd.

In hoeverre is er behoefte aan aanvullende ondersteuning? In alle 6 de reacties wordt aangegeven dat dit nodig is, sterk variërend van 'een beetje nodig' tot 'uiterst noodzakelijk'.

Bij 2/3e van de reacties wordt de huidige ondersteuning als goed beoordeeld, een derde als matig. Ten aanzien van leerlingen met een Roma-achtergrond worden een cultuursloof thuis-school, sociaal-emotionele uitdagingen en taalbarrières het meest genoemd.

Er is ook aan deze respondenten gevraagd of men het passend vindt dat er een extra bekostigingsregeling voor scholen is voor leerlingen met een Roma- of Sinti-achtergrond. Twee derde van de respondenten (N=15) geeft aan dat ze het passend vinden. De groep heeft extra ondersteuning nodig is de meest genoemde toelichting hierbij. De financiën uit de huidige extra bekostigingsregeling wordt vooral ingezet voor taalondersteuning en de inzet van extra ondersteunend personeel, ook een brugfunctionaris wordt meerdere malen genoemd (aldus de betrokkenen van de aanvragende scholen)). In de alinea hieronder over 'Onderwijsondersteuning algemeen' beschrijven we wat de respondenten de meest effectieve vormen van ondersteuning vinden.

Over de onderwijsondersteuningsbehoefte algemeen

De respondenten werkzaam in het onderwijs is gevraagd welke soorten ondersteuning in de toekomst het meest effectief zijn (N=14). Meest genoemde ondersteuningsvormen in dit kader zijn: extra ondersteunend personeel, voor-/vroegschoolse ondersteuning, inzetten op ouderbetrokkenheid. Ook noemt een deel van de respondenten het aanstellen van een brugfunctionaris, meer inzet op peuterwerk, en taalondersteuning als effectieve vormen van ondersteuning voor de toekomst. De aankoop van lesmateriaal en de inzet van extra opvoedondersteuning worden aanzienlijk minder genoemd.

Onderliggend wordt, zo blijkt ook uit de interviews, het inzetten op een goede verbinding tussen ouders en school het meest van belang genoemd.

¹⁹ We hebben hier de antwoorden over kinderen van reizigers en de gemengde groep samengevoegd.

Over het voortgezet onderwijs

In de interviews hebben betrokkenen gereflecteerd op de vraag in welke mate aanvullende ondersteuning nodig is voor kinderen met een R/R/S-achtergrond in het voortgezet onderwijs. Het belang ervan werd algemeen benoemd.

Belangrijke thema's die naar voren kwamen zijn:

- Het belang van warme overdracht van po naar vo.
- Persoonlijke begeleiding door sleutelfiguren en netwerkconsulenten, vooral ook preventief. Kinderen lopen soms vast op kleine vraagstukken, soms ook op het 'leren leren'.
- Een dringende behoefte aan rolmodellen met R/R/S-achtergrond/voorbeeldmodellen.
- Een integrale aanpak, daar waar bijvoorbeeld de basisvoorwaarden thuis tekort schieten.

Bijlage 1 Online vragenlijst

Welkom bij de vragenlijst over de ondersteuningsbehoefte van leerlingen met een reizigers-, Roma- of Sinti-achtergrond

Het ministerie van OCW wil graag de ondersteuningsbehoeften op het gebied van onderwijs van leerlingen met een reizigers-, Roma- of Sinti-achtergrond in kaart brengen. Om de (onderwijs) ondersteuningsbehoefte in beeld te krijgen is het van belang vast te stellen welke onderliggende problemen zich onder deze doelgroep voordoen. Het doel van dit onderzoek is inzicht krijgen in het de ondersteuningsbehoefte van leerlingen met een Reiziger- Roma of Sinti-achtergrond, om het ondersteuningsaanbod te verbeteren. Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 15 minuten. Omwille van de leesbaarheid zullen we de term reizigers, Roma en Sinti voor het vervolg van deze vragenlijst afkorten tot 'R/R/S'.

Hartelijk dank alvast voor het invullen!

Privacy

Als u deelneemt aan dit onderzoek worden uw antwoorden in lijn met de algemene verordening gegevensbescherming (AVG) verwerkt ten behoeve van statistisch onderzoek. De uitkomsten worden anoniem verwerkt. Dit betekent dat niemand te weten komt welke antwoorden u gegeven hebt. We slaan uw gegevens op in een beveiligde omgeving binnen de Europese Unie. Door deel te nemen aan dit onderzoek gaat u akkoord met ons privacy beleid en met het opslaan en analyseren van uw antwoorden.

Algemeen

Hieronder volgt een aantal algemene vragen.

Q1: Voor wat voor organisatie werkt u?

- ☐ School
- ☐ Schoolbestuur
- ☐ Samenwerkingsverband onderwijs
- ☐ Welzijnsorganisatie
- ☐ Gemeente
- ☐ Eigen organisatie
- ☐ Onderzoeks- en/of adviesbureau
- ☐ Overige, namelijk...:

Q2: Wat is uw functie?

- ☐ Zorgcoördinator
- ☐ Directeur
- ☐ Leerkracht
- ☐ Onderzoeker
- ☐ Leerplichtmedewerker
- ☐ GOA-beleidsmedewerker
- ☐ Ervaringsdeskundige
- ☐ Adviseur
- ☐ Anders, namelijk:

Deze vragenlijst gaat over de onderwijsondersteuningsbehoefte van kinderen met R/R/S-achtergrond. We proberen zoveel mogelijk een landelijk overzicht hiervan te krijgen.

Q3: Van welke school, gemeente of regio heeft u (redelijk) overzicht van de onderwijsondersteuningsbehoefte van kinderen met een R/R/S-achtergrond?

- ☐ Zeg ik liever niet

Q4: In hoeverre bent u bekend met de onderwijssituatie van kinderen uit R/R/S-gezinnen in uw organisatie, gemeente of regio?

- ☐ Helemaal niet bekend
- ☐ Niet echt bekend
- ☐ Neutraal

- ☐ Goed bekend
- ☐ Zeer goed bekend

Q5: Kunt u dit antwoord toelichten?

Q6: Wat voor type onderwijs biedt uw school?

Let op: indien u voor een schoolbestuur werkzaam bent kunt u meerdere opties aanvinken.

- ☐ Basisonderwijs
- ☐ Buitenschoolse opvang
- ☐ Speciaal onderwijs/gespecialiseerd onderwijs
- ☐ Voortgezet onderwijs
- ☐ Anders, namelijk...

Q7: Welke van de volgende culturele achtergrondtypes zijn vertegenwoordigd onder leerlingen op uw school of, indien u werkzaam bent voor een schoolbestuur, binnen uw schoolbestuur?

Let op: er zijn meerdere antwoorden mogelijk.

- ☐ Roma
- ☐ Sinti
- ☐ Reizigers
- ☐ Gemengd (ouders van sommige leerlingen hebben zowel een R/R/S-achtergrond, of één van de ouders heeft een niet-R/R/S-achtergrond)
- ☐ Ik weet niet (zeker) of de leerlingen een Roma/Sinti/Reizigers-achtergrond hebben

Soms is het lastig te onderscheiden welke culturele achtergrond een leerling heeft. Bovendien zijn er heel veel verschillen tussen individuen. Dit beseffende vragen we u om een grove inschatting te maken van het aantal leerlingen met een R/R/S- of gemengde achtergrond. Om hoeveel leerlingen gaat het ongeveer binnen uw organisatie?

Q8a: Roma leerlingen

Q8b: Sinti leerlingen

Q8c: Reizigersleerlingen

Q8d: Leerlingen met een gemengde achtergrond

Q8e: Leerlingen waarvan het voor mij onduidelijk is/ik niet zeker weet of zij een R/R/S achtergrond hebben

Q9: Wat is het totale aantal leerlingen op uw school (indien u voor een schoolbestuur werkt: het totale aantal leerlingen binnen uw bestuur)?

Let op: het gaat hierbij om alle leerlingen, dus ook de leerlingen met een niet- R/R/S-achtergrond

Onderwijspositie

We hebben eerst enige vragen over de onderwijspositie van de leerlingen met een reizigers-, Roma- of Sinti-achtergrond. Vervolgens stellen we enkele vragen over de onderwijsondersteuningsbehoefte en tot slot over eventuele extra benodigde ondersteuning.

De onderwijspositie

Wij willen graag weten hoe de huidige onderwijspositie van leerlingen met een R/R/S-achtergrond eruit ziet.

Q10: 80% van de kinderen die vallen onder de voor- en vroegschoolse educatie doelgroep neemt deel aan voor- en vroegschoolse educatie (VVE). Hoe schat u deze situatie in voor leerlingen met een R/R/S-achtergrond op uw school of binnen uw gemeente?

	Vrijwel geen deelname aan VVE	Minder dan een derde van de kinderen neemt deel aan VVE	Tussen een derde en twee derde van de kinderen neemt deel aan VVE	Ongeveer rond het landelijk gemiddelde van 80%	De VVE deelname onder leerlingen met een R/R/S- achtergrond is hoger dan het landelijk gemiddelde	Weet ik niet
Reizigers	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Roma	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sinti	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q11: Het relatief verzuim in het basisonderwijs ligt gemiddeld op 3,8 dagen per jaar. Hoe schat u het gemiddeld aantal verzuimdagen in voor leerlingen met een R/R/S-achtergrond op uw school of binnen uw gemeente?

- ☐ Minder
- ☐ Vergelijkbaar
- ☐ Wat hoger
- ☐ Veel hoger
- ☐ Weet ik niet

Q12: In Nederland neemt ongeveer 5% van de leerlingen deel aan het speciaal (basis)onderwijs. Hoe schat u de deelname aan speciaal (basis)onderwijs in van leerlingen met een R/R/S-achtergrond?

- ☐ Minder dan het gemiddelde
- ☐ Vergelijkbaar met het gemiddelde
- ☐ Wat hoger dan het gemiddelde
- ☐ Veel hoger dan het gemiddelde
- ☐ Weet ik niet

Q13: Ongeveer 70 procent van de leerlingen zit in de derde klas van het voortgezet onderwijs op een niveau dat gelijk is aan het schooladvies dat zij aan het einde van de basisschool kregen. Hoe schat u dit percentage in voor leerlingen met een R/R/S-achtergrond?

- ☐ Veel lager
- ☐ Lager
- ☐ Vergelijkbaar
- ☐ Wat hoger
- ☐ Veel hoger
- ☐ Weet ik niet

Q14: Veel kinderen met Roma en Sinti-achtergrond spreken een andere thuistaal (Romanes). Wat is de meest gebruikte taal in de thuissituatie van de groep leerlingen met een R/R/S-achtergrond waar u zicht op heeft?

- ☐ Voornamelijk Nederlands
- ☐ Wisselend Nederlands en een andere taal (bv. Romanes)
- ☐ Voornamelijk Romanes
- ☐ Iets anders, namelijk....:
- ☐ Weet ik niet

Q15a: Hoe beoordeelt u het taal- en leesniveau van de Nederlandse taal bij leerlingen met een R/R/S-achtergrond die thuis Nederlands spreken, vergeleken met hun klasgenoten?

- ☐ Veel lager dan gemiddeld
- ☐ Lager dan gemiddeld
- ☐ Vergelijkbaar
- ☐ Hoger dan gemiddeld
- ☐ Veel hoger dan gemiddeld
- ☐ Weet ik niet

Q15b: Hoe beoordeelt u het taal- en leesniveau van de Nederlandse taal bij R/R/S-leerlingen die thuis een andere taal dan Nederlands spreken, vergeleken met hun klasgenoten?

- ☐ Veel lager dan gemiddeld
- ☐ Lager dan gemiddeld
- ☐ Vergelijkbaar
- ☐ Hoger dan gemiddeld
- ☐ Veel hoger dan gemiddeld
- ☐ Weet ik niet

Q16: Kunt u dit antwoord toelichten?

--

Q17: In welke mate voelen leerlingen met een R/R/S-achtergrond zich volgens u thuis op school?

- ☐ Helemaal niet thuis
- ☐ Niet echt thuis
- ☐ Neutraal
- ☐ Tamelijk thuis
- ☐ Helemaal thuis
- ☐ Weet ik niet

Q18: Kunt u dit antwoord toelichten?

Q19: In hoeverre voelen leerlingen met een R/R/S-achtergrond zich volgens u gediscrimineerd op school door leerkrachten en/of ander personeel?

- ☐ Helemaal niet
- ☐ Een beetje
- ☐ Neutraal
- ☐ Tamelijk veel
- ☐ Heel veel
- ☐ Weet ik niet

Q20: In hoeverre voelen R/R/S-leerlingen zich volgens u gediscrimineerd op school door medeleerlingen?

- ☐ Helemaal niet
- ☐ Een beetje
- ☐ Neutraal
- ☐ Tamelijk veel
- ☐ Heel veel
- ☐ Weet ik niet

q21: Kunt u dit antwoord toelichten?

Q22: Hebben R/R/S-leerlingen volgens u het gevoel dat ze gelijk worden behandeld ten opzichte van andere leerlingen op school?

- ☐ Ja, altijd
- ☐ Meestal

- ☐ Soms wel, soms niet
- ☐ Zelden
- ☐ Nooit
- ☐ Weet ik niet

Q23: Kunt u dit antwoord toelichten?

Q24: Wilt u verder nog iets kwijt over de huidige onderwijspositie van R/R/S-leerlingen?

De onderwijsondersteuningsbehoefte

De onderwijsondersteuningsbehoefte

In dit onderzoek proberen wij antwoorden te vinden op de vraag of er aanvullende ondersteuning nodig is voor het onderwijs aan leerlingen met een Reiziger, Roma of Sinti achtergrond.

Q25: Hoe verhoudt de ondersteuningsbehoefte voor uw leerlingen met een (gemengde) R/R/S achtergrond binnen uw school(bestuur) zich volgens u tot die van andere leerlingen die vallen onder de criteria van het onderwijsachterstandenbeleid (OAB)? De ondersteuningsbehoefte van R/R/S-leerlingen is....

	Aanzienlijk groter dan andere OAB- leerlingen	Iets groter dan andere OAB- leerlingen	Ongeveer gelijk aan andere OAB-leerlingen	Iets kleiner dan andere OAB- leerlingen	Aanzienlijk kleiner dan andere OAB- leerlingen	Weet ik niet
Roma	o	o	o	o	o	o
Sinti	o	o	o	o	o	o
Reizigers	o	o	o	o	o	o
Gemengde groep	o	o	o	o	o	o
Onbekende groep	o	o	o	o	o	o

Q26: Welke verschillen in ondersteuningsbehoefte ziet u in het algemeen tussen (uw) leerlingen met een R/R/S-achtergrond en de bredere groep leerlingen die valt onder de criteria van het onderwijsachterstandenbeleid (OAB)?

	R/R/S-leerlingen hebben minder ondersteuningsbehoef te dan OAB-leerlingen	R/R/S-leerlingen hebben vergelijkbare ondersteuningsbehoef te dan OAB-leerlingen	R/R/S-leerlingen hebben meer ondersteuningsbehoef te dan OAB-leerlingen	Weet ik niet
Sociaal- emotioneel (bijv. rondom zelfbeeld, sociale integratie en omgaan met culturele identiteit en stereotypen)	o	o	o	o
Basisvaardigheden (bijv. taal,	o	o	o	o

rekenen en
'leren leren')

Cultureel
sensitief
(erkenning en
waardering van
culturele
achtergrond,
aanpakken
culturele
stereotypen
Reizigers/Roma-
cultuur)

o

o

o

o

Praktisch
(toegang tot
lesmateriaal,
technologie)

o

o

o

o

Overgang tussen
onderwijsniveau
s of -systemen

o

o

o

o

Discriminatie en
vooroordelen

o

o

o

o

Bijspijkeren na
(langdurig)
verzuim

o

o

o

o

Q27: Kunt u deze antwoorden toelichten?

Q28: In hoeverre is er volgens u behoefte aan aanvullende ondersteuning voor uw leerlingen met een culturele R/R/S-achtergrond?

	Helemaal niet nodig	Een beetje nodig	Enigszins nodig	Zeer nodig	<u>Uiterst</u> <u>noodzakelijk</u>	Weet ik niet
Reizigers	o	o	o	o	o	o
Roma	o	o	o	o	o	o
Sinti	o	o	o	o	o	o
Gemengde achtergrond	o	o	o	o	o	o

Onbekende groep	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-----------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------

Q29: Kunt u dit antwoord toelichten?

Q30: Hoe beoordeelt u de huidige onderwijsondersteuning voor leerlingen met een R/R/S, gemengde of onbekende achtergrond op uw school/scholen?

	Uitstekend	Goed	Matig	Slecht	Zeer slecht	Weet ik niet
Roma	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sinti	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Reizigers	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gemengde groep	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Onbekende groep	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q31: Kunt u dit antwoord toelichten?

Q32: Welke van de volgende aandachtspunten komt u tegen bij het verzorgen van onderwijsondersteuning aan leerlingen met een culturele achtergrond van R/R/S?

Let op: er zijn meerdere antwoorden mogelijk

	Roma	Sinti	Reizigers	Gemengd	Onbekende groep
Een gebrek aan cultureel sensitieve leermiddelen en lesmaterialen die aansluiten bij de achtergrond van deze leerlingen.	☐	☐	☐	☐	☐
Taalbarrières (met zowel leerlingen als ouders/verzorgers)	☐	☐	☐	☐	☐

Cultuurkloof (met zowel leerlingen als ouders/verzorgers)	o	o	o	o	o
Sociaal-emotionele uitdagingen, zoals gevoelens van discriminatie, gepest worden, isolatie	o	o	o	o	o
Een gebrek aan betrokkenheid van ouders of verzorgers	o	o	o	o	o
Onvoldoende training of ondersteuning voor leerkrachten om effectief om te gaan met de behoeften van deze leerlingen.	o	o	o	o	o
Financiële beperkingen die het moeilijk maken om extra ondersteuning of programma's voor deze leerlingen te bieden.	o	o	o	o	o
Culturele misverstanden of vooroordelen die de effectiviteit van onderwijsondersteuning voor deze leerlingen belemmeren.	o	o	o	o	o
Personeelstekorten	o	o	o	o	o
Anders, namelijk....	o	o	o	o	o
Geen van de bovenstaande punten	o	o	o	o	o

Q33: Vindt u het passend dat er een bijzondere bekostigingsregeling is voor leerlingen met een culturele Roma- en Sinti-achtergrond bovenop de ondersteuning vanuit het onderwijsachterstandenbeleid (OAB)?

- ☐ Ja, namelijk...
- ☐ Nee, namelijk...
- ☐ Anders, namelijk..
- ☐ Weet ik niet

Q34: U heeft aangegeven deze bijzondere bekostigingsregeling niet meer passend te vinden. Wat vindt u een geschikt alternatief?

Q35: Deze bijzondere bekostigingsregeling is officieel niet bedoeld voor de groep kinderen met een culturele reizigers achtergrond. Vindt u dat bijzondere bekostiging wel voor deze culturele reizigersgroep aangevraagd zou moeten kunnen worden?

- ☐ Ja, namelijk...
- ☐ Nee, namelijk...
- ☐ Anders, namelijk..
- ☐ Weet ik niet

Q36: Is vanuit uw organisatie bijzondere bekostiging aangevraagd voor onderwijsondersteuning aan kinderen met een culturele Roma of Sinti-achtergrond?

- ☐ Ja
- ☐ Nee
- ☐ Weet ik niet

Q37: Welke van de volgende programma's of maatregelen heeft uw organisatie van deze bijzondere bekostiging ingezet voor leerlingen met een R/R/S-achtergrond? (Let op: er zijn meerdere antwoorden mogelijk)

	Roma	Sinti	Reizigers	Gemengd	Onbekende groep
Inzet van extra ondersteunend /gespecialiseerd personeel	☐	☐	☐	☐	☐
Inzet brugfunctionaris	☐	☐	☐	☐	☐
Aankoop lesmateriaal	☐	☐	☐	☐	☐
Taalondersteuning	☐	☐	☐	☐	☐
Voor-/vroegschoolse ondersteuning	☐	☐	☐	☐	☐
Ouderprogramma's	☐	☐	☐	☐	☐
Opvoedondersteuning	☐	☐	☐	☐	☐
Helpdesk voor ouders	☐	☐	☐	☐	☐
Klassenverkleining	☐	☐	☐	☐	☐

(Bijles)programma's buiten schooltijd	☐	☐	☐	☐	☐
Anders, namelijk...	☐	☐	☐	☐	☐
We hebben (nog) geen programma's of maatregelen ingezet	☐	☐	☐	☐	☐
Weet ik niet	☐	☐	☐	☐	☐

Q38: Welke soorten ondersteuning zouden volgens u in de toekomst het meest effectief zijn voor onderwijs aan leerlingen met een R/R/S-achtergrond?

Let op: Er zijn meerdere antwoorden mogelijk

- ☐ Inzet van extra ondersteunend personeel
- ☐ Aankoop lesmateriaal
- ☐ Voor-/vroegschoolse ondersteuning
- ☐ Aanstellen van een brugfunctionaris
- ☐ Culturele sensitiviteitstraining voor leraren
- ☐ Aanvullende ondersteuning op cognitief vlak
- ☐ Sociaal-emotionele ondersteuning
- ☐ Inzetten op peuterwerk
- ☐ Individuele begeleiding en mentoring
- ☐ Inzetten op ouderbetrokkenheid en -ondersteuning (ouderprogramma's of helpdesk)
- ☐ Opvoedondersteuning
- ☐ Bijlesprogramma's
- ☐ Versterken samenwerking met lokale gemeenschappen en organisaties
- ☐ Taalondersteuning
- ☐ Anders, namelijk...:
- ☐ Ik heb geen wensen voor extra ondersteuning

Q39: Hoe kunnen scholen beter worden ondersteund bij het benutten van extra bekostiging voor leerlingen met een R/R/S-achtergrond?

Let op: er zijn meerdere antwoorden mogelijk

- ☐ Meer richtlijnen en ondersteuning van de overheid
- ☐ Toegang tot professionele ontwikkeling voor leraren
- ☐ Meer flexibiliteit in de besteding van bekostiging
- ☐ Beter samenwerking tussen scholen en gemeenschapsorganisaties
- ☐ Weet ik niet
- ☐ Meer ondersteuning is niet nodig
- ☐ Anders, namelijk...:

Tot slot

Uw mening is voor ons heel waardevol. We willen de uitkomsten van dit onderzoek graag nog verder bespreken samen met een aantal betrokkenen. Wilt u deelnemen aan een aanvullend interview over dit onderwerp?

Q40: Wilt u deelnemen aan een aanvullend interview?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Q41: Ik ben bereikbaar op:

Voornaam en achternaam:

Woonplaats

E-mailadres

Telefoonnummer

Q45: Wilt u tot slot nog iets toelichten?

Hartelijk dank voor uw deelname. Uw antwoorden zijn verstuurd.

Bijlage 2 Gespreksleidraden

Interviewleidraad netwerkexperts

- *Voorstelronde*
- *Vertellen over onderzoek (Doel van gesprek toelichten, hoe het onderzoek is opgebouwd, en hoe de vervolgstappen eruit zien (eindrapport ontvangen), maken een verslag van dit gesprek. Gaat om anonieme rapporteren tijdens gesprek, in de rapportage worden geen namen genoemd.*
- *Eerste deel van het gesprek willen we vooral inzoomen op po-leerlingen, aan het einde van het gesprek stilstaan bij situatie VO*

3. Voorstellen (functie, rol binnen organisatie, op welke manier betrokken bij R/R/S-doelgroep)

PO:

4. Op welke vlakken hebben R/R/S vooral een ondersteuningsbehoefte? Kunt u toelichten waarom? Ziet u hierin nog sterke verschillen tussen R/R en S leerlingen?
5. In welke mate hebben kinderen met een Reiziger-, Roma- of Sinti-achtergrond volgens u aanvullende ondersteuning nodig in vergelijking met andere leerlingen met een onderwijsachterstandsprofiel (OAB doelgroep)?
 - a. Welke overeenkomsten en verschillen ziet u tussen de behoefte van deze groepen (RRS leerlingen vs. OAB-leerlingen)? Kunt u hier voorbeelden van geven?
 - b. Ziet u onderlinge verschillen tussen R, R en S leerlingen in ondersteuningsbehoefte?
6. Hoe zou u adviseren dat deze aanvullende ondersteuning eruit zou moeten zien in het basisonderwijs? Welke vormen van ondersteuning zijn volgens u het meest effectief? Waar blijkt dat uit? En zijn daarin nog verschillen tussen R, R en S leerlingen?
7. Wat zijn wat u betreft andere belangrijke werkzame factoren om deze R/R/S-leerlingen passende ondersteuning te bieden? Ziet u hierin nog verschillen tussen R, R en S leerlingen?

Overgang PO/VO:

8. Wat hebben vo-scholen nodig (bijv. i.h.k.v. een warme overdracht) als zij een R/R/S-leerling uit het po ontvangen? Wat doen po-scholen momenteel om een succesvolle doorstroom van een R/R/S-leerling uit het po naar het vo te bevorderen?

VO:

9. (Indien respondent hier zicht op heeft). Hoe zou u adviseren dat aanvullende onderwijsondersteuning eruit zou moeten zien in het voortgezet onderwijs?

10. Wat zijn volgens u de belangrijkste gebieden waarop aanvullende ondersteuning nodig is voor deze groep leerlingen in het voortgezet onderwijs? Wat zijn hierin volgens u belangrijke werkzame factoren?

Interviewleidraad directies scholen / onderwijsbetrokkenen

- *Voorstelronde*
 - *Vertellen over onderzoek (Doel van gesprek toelichten, opzet onderzoek, en hoe de vervolgstappen eruit zien . Het eindrapport wordt openbaar, dus de resultaten van het onderzoek zijn terug te lezen. Daarnaast wordt van dit gesprek een verslag opgesteld. Gaat om anonieme rapporteren*
 - *Eerste deel van het gesprek willen we vooral inzoomen op po-leerlingen, aan het einde van het gesprek stilstaan bij situatie VO*
1. Voorstellen (functie, school, op welke manier betrokken bij R/R/S-doelgroep)
 2. Wat hebben vo-scholen nodig (bijv. i.h.k.v. een warme overdracht) als zij een R/R/S-leerling uit het po ontvangen? Kunt u toelichten waarom? Ziet u hierin nog sterke verschillen tussen R, R en S leerlingen?
 3. In welke mate hebben kinderen met een Reiziger-, Roma- of Sinti-achtergrond aanvullende ondersteuning nodig in vergelijking met andere leerlingen met een onderwijsachterstandsprofiel (OAB-doelgroep)?
 - a. Welke overeenkomsten en verschillen ziet u tussen de behoefte van R/R/S leerlingen en andere leerlingen met een onderwijsachterstandsprofiel (OAB-leerlingen)? Kunt u hier voorbeelden van geven?
 - b. Ziet u onderling nog grote verschillen tussen R, R en S leerlingen (voor zover bekend)?
 4. Hoe zou u adviseren dat deze aanvullende ondersteuning eruit zou moeten zien in het basisonderwijs? Welke vormen van ondersteuning zijn volgens u het meest effectief? En zijn daarin nog verschillen tussen R, R en S leerlingen?
 5. Wat zijn wat u betreft andere belangrijke werkzame factoren om deze R/R/S-leerlingen passende ondersteuning te bieden? Ziet u hierin nog verschillen tussen R/R en S leerlingen?
 6. Maakt u op dit moment gebruik van aanvullende bekostiging voor de Roma en Sinti doelgroep? Gebruikt u de aanvullende bekostiging ook voor reizigersleerlingen?
 7. *Zo ja: hoe heeft uw school de middelen voor kinderen met een Reiziger-, Roma- of Sinti-achtergrond besteed?*
 8. *Zo ja: Wat was volgens u de impact van deze bekostiging op de onderwijservaring en resultaten van de betrokken kinderen? Kunt u een voorbeeld van geven van een situatie waarin deze bekostigingsmaatregel het verschil heeft gemaakt?*
 9. *Zo ja: Welke uitdagingen ervaart u bij het effectief besteden van deze middelen en het meten van de impact ervan?*
 10. *Zo ja: Zijn er specifieke programma's, strategieën of interventies die effectief zijn gebleken voor deze groep leerlingen, of juist helemaal niet effectief? Ziet u hierin nog verschillen tussen R, R en S leerlingen?*

11. *Zo ja: Is de regeling volgens u tot nu toe voldoende gebleken om de benodigde ondersteuning te bieden aan de Roma/Sinti leerlingen? Zo nee: wat ontbreekt er binnen de huidige ondersteuningsregeling?*

Overgang PO/VO:

12. Wat hebben vo-scholen nodig (bijv. i.h.k.v. een warme overdracht) als zij een R/R/S-leerling uit het po ontvangen? Wat doet uw school momenteel om een succesvolle doorstroom van een R/R/S-leerling uit het po naar het VO te bevorderen? Indien ja: hoe ziet deze ondersteuning er uit? Hoe wordt dit bekostigd?

VO:

13. (Indien respondent hier zicht op heeft). Hoe zou u adviseren dat deze aanvullende ondersteuning eruit zou moeten zien in het voortgezet onderwijs?
14. Wat zijn volgens u de belangrijkste gebieden waarop aanvullende ondersteuning nodig is voor deze groep leerlingen in het voortgezet onderwijs? Wat zijn hierin volgens u belangrijke werkzame factoren?

Gespreksleidraad betrokkenen Roma-, Sinti-, en Reizigersgemeenschap

1. Kunt u iets vertellen over uw eigen ervaring met het Nederlandse onderwijssysteem?
2. Hoe ervaart u de school van uw kind(eren)? Wat gaat er goed en wat kan er beter?

Vragen gericht op ondersteuning in het onderwijs:

3. Ervaart uw kind specifieke uitdagingen in het onderwijs vanwege zijn/haar Roma, Sinti, of Reizigersachtergrond?
4. Heeft uw kind volgens u meer ondersteuning nodig op school dan andere kinderen, en zo ja, op welke manier?
5. Welke soorten ondersteuning of hulp hebben u en uw kind(eren) tot nu toe gekregen van de school? Hoe nuttig vond u deze?

Vragen over concrete ondersteuning:

6. Hoe ziet volgens u zinvolle ondersteuning op de basisschool eruit voor kinderen met een Roma, Sinti, of Reizigersachtergrond?
7. Welke ondersteuning zou volgens u helpen om de basisschooltijd van deze kinderen te verbeteren?

Vragen over voortgezet onderwijs:

8. Wat voor ondersteuning denkt u dat kinderen met een Roma, Sinti, of Reizigersachtergrond nodig hebben in het voortgezet onderwijs?
9. Welke obstakels verwacht u dat uw kind in het voortgezet onderwijs zal tegenkomen? Hoe kan de school helpen om deze obstakels te overwinnen?

Afsluitende vraag:

10. Zijn er nog andere zaken die u zou willen delen over uw ervaringen of de ondersteuning die uw kind(eren) nodig heeft?

t 030 230 60 90

info@oberon.eu | www.oberon.eu

Oberon

Utrecht, 31 oktober 2024

In opdracht van het Ministerie van OCW